

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Helin Kärner

**SOTSIAALTÖÖTAJATE VÕIMU KASUTUS JA
PIIRANGUD SOTSIAALTÖÖ PRAKTIKAS VÕRU LINNA
NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Liina Käär, MA

Pärnu 2025

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Liina Käär

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Helin Kärner

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade võimust ja selle dünaamikast sotsiaaltöö erialal	7
1.1. Ülevaade sotsiaaltööst kui professionist	7
1.2. Võimu erinevad käsitlused	9
1.3. Võim ja selle kasutamine sotsiaaltöös.....	11
2. Uuring sotsiaaltöötajate võimu kasutusest ja piirangutest Võru linnas.....	17
2.1. Ülevaade Võru linna sotsiaalvaldkonna asutustest ja töötajatest	17
2.2. Uurimismeetodid ja valimi kirjeldus.....	19
2.3. Uurimistulemuste analüüs	22
2.3.1. Võimu tähendus ja mõju sotsiaaltöötaja professionaalsele käitumisele .	22
2.3.2. Võimu roll suhetes teenuse kasutajatega	25
2.3.3. Sotsiaaltöötajate otsustusvabadus ja tegutsemisruum seadusandlikes ja administratiivsetes raamides	30
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	33
Kokkuvõte	39
Viidatud allikad.....	41
Lisad.....	47
Lisa 1. Intervjuu küsimused	47
Summary	50

SISSEJUHATUS

Sotsiaaltöö on elukutse ja teadusvaldkond, mille eesmärk on parandada inimeste elukvaliteeti, pakkudes tuge ja lahendusi erinevatele sotsiaalsetele probleemidele (International Federation of Social Workers, 2014). Sotsiaalhoolekande seaduse (2015, § 4, lõige 3) kohaselt on sotsiaaltöötaja „sotsiaalhoolekandes töötav vastava erialase ettevalmistusega kõrgharidusega isik“.

Professionaalne otsustamine sotsiaaltöös on keeruline ja sõltub paljuski praktikute kogemustest ja organisatsioonilisest kontekstist ja emotsionaalsetest teguritest (Taylor & Whittaker, 2018, lk 106–107). Institutsionaalse võimu esindajana (Munobwa *et al.*, 2023, lk 205) on sotsiaaltöötajal õigus anda hinnanguid inimeste olukordadele, sekkuda inimeste ellu ning survestada muutustele võimupositsioonilt (Verbruggen, 2021, lk 70). Sageli peavad nad leidma tasakaalu inimese enesemääramisõiguse ja vajaliku toetuse pakkumise vahel. Liigne sekkumine võib piirata inimese vabadust otsustada oma elu üle, kuid samas sekkumiseta võib jääda inimene kaitseta. (Mitendorf, 2024, lk 28)

Võim on läbiv element kõigis sotsiaalse suhtluse vormides (Nykänen *et al.*, 2022, lk 458). Võim ja viisid, kuidas sotsiaaltöötajad seda haldavad, on kriitilised elemendid sotsiaaltöös. On leitud, et teenuse saaja ettekujutus võimu kasutamisest mõjutab otseselt nende reaktsioone toetusele ja sekkumisele ning võimet luua positiivseid abistavaid suhteid sotsiaaltöötajaga (Saar-Heiman, 2023, lk 1). Suhete loomise ja hoidmise oskus on eriti oluline, kuna need suhted võivad olla positiivsete muutuste aluseks. Suhe on võimu ja vastutuse tasakaalu küsimus, kus sotsiaaltöötaja peab hoolikalt kaaluma, kuidas aidata inimest, ilma et võim muutuks kahjulikuks. (Rollins, 2020, lk 396–397) Sotsiaaltöö ja ametialaste võimuhete probleemina tuuakse välja võim, mida väljendatakse keele, diskursuse ja sõnade kaudu (McGregor *et al.*, 2021, lk 12). McGregor jt (2021, lk 10–11) uuringust selgus, et sotsiaaltöötajate kasutatav keel võib avaldada teenuse saajale sügavat mõju. Tasakaalustamatused tulenevad sotsiaaltöötajate mõjuvõimust, mis ulatub sunnist

normatiivsete aspektideni nagu erialased teadmised, ligipääs informatsioonile ja ressurssidele, protseduuriline võim, sümboolne võim ning institutsiooniline õigus perede hindamiseks ja reguleerimiseks, sealhulgas soovitada äärmuslikke meetmeid, näiteks lapse perest eemaldamist. (Saar-Heiman, 2023, lk 1–2)

Sotsiaaltöötajate kaalutusõigust nähakse sageli professionaalse võimu avaldumisena, kuna see annab neile vabaduse teha otsuseid ja tõlgendada poliitikat vastavalt konkreetsetele olukordadele (Nykänen *et al.*, 2022, lk 458). Evans (2020, lk 1) täiendab, et kaalutusõigus loob sotsiaaltöös ruumi loovusele, võimaldades spetsialistidel kohandada poliitikat ja dokumente praktikasse viisil, mis vastab inimeste konkreetsetele vajadustele. Kuid sageli satuvad sotsiaaltöötajad struktuuriliste jõudude alla ning ei suuda kliendisuhetes oma võimu täiel määral kasutada, kuna nende võimu piiravad välised institutsionaalsed tegurid (Garrow & Hasenfeld, 2016, lk 372). Need piirangud võivad tekitada pingeid võimu ja vastutuse vahel, eriti kui sotsiaaltöötajad tunnevad, et nende võimet professionaalselt ja eetilisel viisil kasutada piiravad teised võimutasandid (Ylvisaker & Rugkåsa, 2022, lk 644–645). Sotsiaaltöötajate kaalutusõigus on sageli piiratud poliitiliste ja administratiivsete kontrollmehhanismide tõttu, mis seab sotsiaaltöötajad olukorda, kus neil on keeruline tasakaalustada professionaalseid ja eetilisi põhimõtteid poliitiliste nõudmistega (Ylvisaker & Rugkåsa, 2022, lk 644). Lisaks mõjutavad organisatsioonilised reeglid, standardiseerimine ja juhtimiskontroll kaalutusõiguse ulatust, vähendades töötajate võimalusi pakkuda tuge teenuse saajatele viisil, mis nende vajadusi täielikult arvesse võtaks (Tarvainen & Kivistö, 2023, lk 938). Garrow ja Hasenfeldi (2016, lk 386–389) uuring näitas, et sotsiaaltöötajate tegevus jäi tihti kinnisvarahaldurite ja juhtkonna otsustele alla. Kinnisvarahaldurid eelistasid teenuse saajateks inimesi, kes nende hinnangul sobisid paremini elukeskkonnaga ja keda oli lihtsam hallata, eirates sotsiaaltöötajate hinnangut inimese vajadustele. Ka väljatõstmiste puhul kaldus juhtkond toetuma kinnisvarahaldurite hinnangutele, jättes sotsiaaltöötajate abiplaanid kõrvale. Garrow ja Hasenfeld (2016, lk 396) märgivad, et võimutasakaalu nihked organisatsiooni väliskeskkonnas kandusid üle sisemistele praktikatele, piirates nii sotsiaaltöötajate võimu kui ka kaalutusõigust.

Tuginedes eelolevale infole on lõputöö uurimisprobleemiks sotsiaaltöötajate piiratud kaalutusõigus ja võimu kasutus, mis takistavad sotsiaaltöötajal kliendi heaolu tagamiseks

teha otsuseid ja on seotud raskustega eetikapõhise sekkumise rakendamisel sotsiaaltöö praktikas.

Töö eesmärk on välja selgitada Võru linna sotsiaaltöötajate professionaalset käitumist mõjutavad võimuga seotud tegurid ning vastavalt uurimistulemustele teha ettepanekuid Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioonile sotsiaaltöö praktika parendamiseks. Käesolevas töös peetakse sotsiaaltöötajatenä silmas spetsialiste, kes töötavad erinevate sotsiaalselt haavatavate sihtrühmadega ning kelle ametinimetused võivad vastavalt sihtgrupist erineda, nt lastekaitsetöötaja, sotsiaaltööspetsialist, noorte heaolu spetsialist vms.

Uurimisküsimused:

- Kuidas mõtestavad sotsiaaltöötajad võimu ja selle mõju enda professionaalsele käitumisele?
- Kuidas hindavad sotsiaaltöötajad oma suhteid teenuse saajatega lähtudes võimu kasutamisest oma töös?
- Kuidas hindavad sotsiaaltöötajad enda otsustusvabadust ja võimalust pakkuda abi olemasolevas seadusandlikus ja administratiivses struktuuris?

Antud töö koosneb kahest osast. Esimeses osas antakse teoreetiline ülevaade võimust ja selle dünaamikast sotsiaaltöö erialal. Alapeatükkides tutvustatakse sotsiaaltööd kui professioni, antakse ülevaade võimu erinevatest käsitlustest ning selle kasutamisest sotsiaaltöös. Teoreetilise osa koostamisel on autor kasutanud erinevaid teadusartikleid ja uuringutulemusi, mis käsitlevad võimu sotsiaaltöös. Lõputöö teises osas keskendutakse Võru linna sotsiaaltöötajate võimu kasutuse ja piirangute uuringule. Antakse ülevaade Võru linna sotsiaalvaldkonna asutustest ja töötajatest, tuuakse välja uurimismetoodika, valimi kirjeldus ja uuringu tulemused. Seejärel arutelu, järeldused ning autori poolset ettepanekud.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE VÕIMUST JA SELLE DÜNAAMIKAST SOTSIAALTÖÖ ERIALAL

1.1. Ülevaade sotsiaaltööst kui professionist

Ühiskond koosneb erinevatest ühiskonnagrupidest, kelle toimetulek igapäevaelus on erinev. Vajadusel pakuvad abi pereliikmed, sõbrad või kogukond, kuid on ka ametlik sotsiaalhoolekandesüsteem, mille ülesandeks on toetada inimesi keerulistes olukordades ja parandada nende heaolu.

Sotsiaaltöö keskendub inimeste võimendamisele, sotsiaalsete muutuste edendamisele ning ühiskonnas sotsiaalse õigluse ja inimõiguste tagamisele. Sotsiaaltöötajad toetavad inimesi keerulistes eluolukordades, edendades samal ajal õiglust, võrdsust ja inimõiguste kaitset. (International Federation of Social Workers, 2014) Sotsiaaltöö missioon on teenida nii inimesi kui ka ühiskonda, pakkudes süsteemset ja teaduslikult põhjendatud lahendusi, ning on seisukohal, et igal inimesel peaks olema võimalus saada abi oma sotsiaalsete vajaduste rahuldamiseks (Mishra & Bandela, 2015, lk 13). Rahvusvahelise Sotsiaaltööd Õpetavate Kõrgkoolide Assotsiatsiooni (ingl *International Association of Schools of Social Work*) poolt heaks kiidetud ja 2014. aastal välja kuulutatud sotsiaaltöö professioni ülemaailmne definitsioon kõlab järgmiselt:

Sotsiaaltöö on nii praktiline põhinev profession kui ka akadeemiline teadusala, mis aitab kaasa sotsiaalsetele muutustele ja arengule, inimeste võimustumisele ja vabanemisele ning edendab sotsiaalset ühtekuuluvust. Sotsiaaltöös on tähtsal kohal sotsiaalne õiglus ja inimõigused, kollektiivne vastutus ja erinevuste austamine. Toetudes sotsiaaltöö teooriatele, sotsiaal- ja inimteadustele ning pärimusteadmistele, ärgitab sotsiaaltöö inimesi ja struktuure ületama elus ettetulevaid raskusi ning suurendama heaolu. (Selg, 2014, lk 9)

Sotsiaaltöö on inimteenuste ametite seast kõige laiahaardelisem ning on aja jooksul tunnustatud kui profession, mille eesmärgiks on aidata inimestel parandada nende sotsiaalset toimimist (Mishra & Bandela, 2015, lk 12–13). Profession eeldab, et sotsiaaltööd teevad inimesed, kellel on erialane ettevalmistus, erinevate valdkondade teadmised (Sõmer-Kull, 2021, lk 58), oskused, kus keskendutakse emotsionaalsele intelligentsusele, suhtlemisoskusele, kriitilisele refleksioonile, eneseregulatsioonile ja eetilistele otsustele ning säilitavad tasakaalu kliendi vajaduste ja süsteemi nõudmiste vahel (Rollins, 2020, lk 396–397). Sotsiaaltöötaja täidab vahendaja rolli sotsiaalpoliitika ja kliendi vahel, samuti klientide ja institutsioonide või süsteemide ning kliendi ja tema sotsiaalsete keskkondade vahel (Van Ewijk, 2016, lk 8).

Sotsiaaltöö on oma loomult eetiline profession, mis nõuab sotsiaaltöötajatel juhendumist eetilistest ja moraalsetest kaalutlustest (Verbruggen, 2021, lk 70). Vastavalt sotsiaalala eetikakoodeksile, on sotsiaaltöötajate ülesanne arendada pidevalt oma oskusi ja hoiduda oma ametipositsiooni kuritarvitamisest. Nad peavad olema teadlikud oma vastutusest mitte ainult indiviidide ja kogukondade, vaid ka organisatsioonide ja laiemate õiguslike ja eetiliste raamistikude ees. (International Association of Schools of Social Work, 2018, lk 8). Tulenevalt õigusest kasutada võimu, peavad sotsiaaltöötajad olema ausameelsed ning ei tohi kuritarvitada usalduslikke suhteid ega võimupositsiooni (Verbruggen, 2021, lk 70)

Erialane õpe on oluline sotsiaaltöös, kuna see arendab süsteemse mõtlemise oskust, mis on kliendi abistamiseks hädavajalik. Koolitatud sotsiaaltöötaja kasutab teadlikult sobivaid meetodeid, seab eesmärged ja toetab haavatavaid inimesi pikaajalises taastumisprotsessis, vältides oskamatus, mis võib head tahta, kuid halba teha. (Sõmer-Kull, lk 58) Nii ühiskond kui ka kliendid ootavad, et sotsiaaltöötaja pakuks lahendust olukordades, kus lahendused pole selged ega tulemused kindlad. Lisaks eeldatakse, et töö oleks tulemuslik, kuluefektiivne, vastaks nõuetele, tugineks parimale tõendusmaterjalile ja kasutaks parimaid sekkumismeetodeid lühikese aja jooksul. (Van Ewijk, 2016, lk 8)

Kokkuvõttes on sotsiaaltöö laiahaardeline ja eetiline profession, mille eesmärk on edendada sotsiaalset õiglust, inimõigusi ja ühiskondlikke muutusi, aidates samal ajal inimesi keerulistes olukordades. Sotsiaaltöötajad tegutsevad vahendajatena inimeste ja institutsioonide vahel, kasutades oma erialaseid teadmisi ja oskusi sotsiaalsete

probleemide lahendamiseks. Samuti rõhutatakse, et erialane ettevalmistus ja teaduspõhine lähenemine on hädavajalikud, et pakkuda tulemuslikke ja eetilisi lahendusi nii üksikisikutele kui ka ühiskonnale tervikuna.

1.2. Võimu erinevad käsitlused

Võim on ühiskonna toimimise lahutamatu osa, kuid selle olemus ja allikad on läbi ajaloo olnud pideva arutelu objektiks. Kuna võim võib avalduda erinevates vormides ja kontekstides, on teadlased seda käsitlenud mitmeti. Järgnevalt vaadeldakse erinevaid teoreetilisi lähenemisi, mis aitavad mõista võimu rolli ja mõju ühiskonnas.

Sotsioloogilises vaates on võim institutsioon, mis struktureerib sotsiaalseid suhteid ja kujundab ühiskondlikku korda (Hodgson, 2006, lk 2). Võim on üks enim vaidlustatud mõisteid (Avelino, 2021, lk 426), mida on defineeritud mitmeti. Weber (1946, viidatud Bakarr Bah, 2011, lk 202 vahendusel) määratles seda kui inimese võimalust mõjutada teisi, olenemata vastasseisust. Samas kui Parsons (1967/2002, viidatud Avelino, 2021, lk 426 vahendusel) jaoks on võim ressurss, mis aitab ühiskonnal saavutada oma eesmärgid. Võimu olemust on uurinud ka paljud teised mõjukad teadlased, sealhulgas Pierre Bourdieu ja Michel Foucault (Käärik, 2014, lk 253). Antud töös käsitletakse Foucault' ja Dahli käsitlusi võimust. Foucault' perspektiiv aitab analüüsida kuidas võim on tihedalt seotud sotsiaaltöö igapäevapraktikaga, kus institutsioonid, normid ja teadmised mõjutavad nii sotsiaaltöötajaid kui ka klientide käitumist (Strickland & Sharkey, 2022, lk 241), samas kui Dahli käsitlus aitab mõista inimeste vahelisi otseseid mõjutussuhteid (Dahl, 1957, lk 202–203), mis sobivad hästi analüüsima kliendi ja sotsiaaltöötaja vahelist võimudünaamikat.

Võim on oma olemuselt keerulise dünaamikaga (Strickland & Sharkey, 2022, lk 241). Foucault jt (2000, viidatud Munobwa *et al.*, 2023, lk 205 vahendusel) arvates ei ole võim objekt, mida omavad teatud isikud või institutsioonid, vaid see on suhteline ja pidevas liikumises. See avaldub omavahelistes suhetes, sotsiaalses diskursuses ning tegevuses, millega proovitakse mõjutada teiste käitumist ja mõtteviisi. Võimu teostatakse struktuuride ja toimijate kaudu, ning isikud on võimu vahendajad. Foucault (2002, viidatud Avelino, 2021, lk 432 vahendusel) selgitab, kuidas teatud mehhanismid muudavad võimu automaatseks ja eraldavad selle konkreetsest isikust ning materiaalseid

ja ideoloogilisi struktuure saab kasutada võimusuhte loomiseks ja säilitamiseks, olenemata nende täideviijast.

Foucault' teooria kohaselt toodab ja struktureerib võim teadmisi, mis omakorda stabiliseerivad ja taastoodavad võimustruktuure. Võimu ja teadmise suhe on lahutamatu, kuna teadmine ei eksisteeri neutraalselt ja on alati võimu väljendus. Samamoodi on võim sõltuv teadmisesest, mis kujundab ja legitimeerib selle toimimist. (Strickland & Sharkey 2022, lk 241) Võim kinnistub teadmiste tootmise kaudu, kus diskursused loovad nii teadmise objektid kui ka subjektid, kellele see teadmine kehtib (Winter & Cree, 2016, lk 1177). Teadmisi kasutatakse teiste kontrollimiseks ja korrigeerimiseks, mille eesmärk on suunata nende käitumist vastavalt normatiivsetele ootustele (Walbam & Howard, 2022, lk 1170). Võim määrab ka selle millist teadmist peetakse tõeks (Fonseka, & Béres, 2024, lk 1342), samas ei ole tõde universaalne ega sõltumatu, vaid kujuneb sotsiaalselt ja on seotud võimusuhetega. Tõde reguleerib ja määrab, milliseid teadmisi aktsepteeritakse ning kes on autoriteedid nende teadmiste edastamisel. (Winter & Cree, 2016, lk 1177)

Võim loob institutsioone, mis on vahendid inimeste kontrollimiseks ning mõjutab normatiivsete käitumismustrite kujunemist (Strickland & Sharkey, 2022, lk 241). Foucault (1990, viidatud Svanelöv, 2020, lk 1422 vahendusel) väidab, et institutsioonid ei täida ainult ühte kindlat funktsiooni, vaid nende olemus on keeruline ja seotud erinevate, sageli vastandlike eesmärkidega, nagu kontroll, turvalisus, teadmiste tootmine ja sotsiaalne korrastatus. Neil on distsiplinaarvõim, mida rakendatakse karistus- ja premeerimistavade kaudu ning mis võivad mõjutada inimeste sõltuvust või iseseisvust. Samas säilitavad ja taastoodavad institutsioonid ise oma võimusuhteid. Distsiplinaarvõim toimib läbi vahendite, tehnikate ja protseduuride, mis kujundavad normatiivset käitumist ning määravad, milline tegutsemisviis on aktsepteeritav. Distsiplinaarvõim mõjutab indiviide nii võimu objektidena kui ka selle vahendajatena. See suunab inimeste arusaamu sellest, mis on neile parim, ning kehtestab reeglid ja ootused, mille järgi nad peavad toimima. (Svanelöv, 2020, lk 1422–1423) See näitab, et võim toimib sotsiaalsete normide ja ootuste kaudu, kujundades inimeste arusaamu ja käitumist nii, et ka näiliselt vabad otsused on mõjutatud ühiskondlikest ootustest ja diskursustest.

Dahl (1957, lk 202–203) defineerib võimu kui suhet inimeste vahel, kus üks osapool (A) suudab mõjutada teist osapoolt (B) tegema midagi, mida ta muidu ei teeks. Dahli

käsitluses on võimu aluseks erinevad ressursid, võimalused, õigused ja vahendid, mida saab kasutada teise isiku käitumise mõjutamiseks. Dahl toob näitena Presidendi, kelle puhul võivad võimu allikad hõlmata näiteks põhiseaduslikke õigusi, poliitilist mõju või isiklikku karismat. Sisuliselt on võimu alus passiivne, seda tuleb mingil moel rakendada, et teiste käitumist muuta. Seda rakendamist võimaldavad vahendid või instrumendid, mis võivad hõlmata ähvardusi, lubadusi või võimu aluste tegelikku kasutamist. Seega on võimu vahend vahendav tegevus, mis ühendab A võimu alused ja B reaktsiooni ning võimu ulatuseks on B reaktsioon.

Dahli (1957, lk 204) käsitluses nõuab võimusuhe kolme tingimust:

- Ajanihe – võimusuhte eksisteerimiseks peab võimukandja tegevus eelnema vastuvõtja reaktsioonile. Näiteks, kui ettevõtte juhtkond järgib otsuseid, mis on tegelikult algatatud osakonna juhi poolt, võib võim tegelikult olla viimasel.
- Ühendus – võimusuhe eeldab mingit reaalselt sidet osapoolte vahel. Kui sellist seost pole, siis ei saa rääkida võimu kasutamisest.
- Käitumise muutus – võimul on tähendus ainult siis, kui see mõjutab teise osapoolte tegevust.

Dahli ja Foucault' võimukäsitluste kaasamine antud uurimisse võimaldab analüüsida võimuhete erinevaid tahke. Dahli käsitlus keskendub otsesele ja mõõdetavale võimule, mis sobib hästi sotsiaaltöötajate ja klientide vaheliste suhete uurimisel. Foucault' lähenemine võimaldab analüüsida kuidas institutsionaalsed struktuurid ja diskursused kujundavad sotsiaaltöötajate positsiooni organisatsioonis ning nende suhteid juhtkonna ja kolleegidega. Seega pakuvad need teoreetilised raamistikud tervikliku lähenemise võimudünaamika uurimiseks antud töös.

1.3. Võim ja selle kasutamine sotsiaaltöös

Sotsiaaltöötajad puutuvad kokku erinevate võimudünaamikatega nii institutsioonide sees kui ka klientide ja kogukondadega töötades. Seetõttu on oluline mõista, kuidas võim sotsiaaltöös avaldub, kuidas seda kasutatakse ning millist mõju see avaldab nii spetsialistidele kui ka teenuse kasutajatele.

Sotsiaaltöötaja võim põhineb kolmel peamisel allikal: sotsiaaltöötaja isiklik usaldusväärsus ja isikuomadused, kutsealane tunnustus ning seadusandlik ja poliitiline raamistik. Samas kujunevad sotsiaaltöö võimusuhte dünaamikad läbi sotsiaaltöötaja identiteedi, autoriteedi ning vastastikusel suhtluses. (Karim, 2023, lk 1064)

Sotsiaaltöötaja ja kliendi suhted on alati olnud sotsiaaltöös kesksel kohal mängides olulist rolli inimese arengus. Professionaalne „abistav suhe“ võimaldab muutusi, kuid võib olla ka võimu kuritarvitamise kohaks, põhjustades negatiivseid tagajärgi, nagu konfliktid ja jõuetus. (Rollins, 2020, lk 396) McGregor jt (2021, lk 10–11) uuringus selgub, et isegi näiliselt väikesed sõnad ja väljendid, võisid uuringule toetudes oluliselt kujundada teenuse kasutajate enesetaju. Kriitikat esitati ka sotsiaaltöötajate liialt formaalse ja autoritaarse suhtumise kohta, samuti tajuti professionaalset hoiakut kui võimu väljendust. Seda kinnitas ka Lavee (2017, lk 1565) uuring, kus uuringus osalenud naised tundsid, et sotsiaaltöötajate suhtumine võis sageli olla süüdistav ja kriitiline, neile esitati palju küsimusi ja neid kritiseeriti nende eluviiside pärast. See lisas nende tunnetele stressi ja väärkuse kaotust. Lisaks ilmnevad võimu ilmingud ka häbi ja stigma mehhanismide kaudu, kus teenusekasutajad tunnevad end alandatuna ja nähtamatuna. Näiteks kirjeldatakse olukordi, kus sotsiaaltöötajad uurivad inimese isiklikku elu viisil, mis loob ebamugavaid ja alandavaid kogemusi. (Lavee, 2017, lk 1564)

Sotsiaaltöös võib võimu näha kommunikatsioonis konstitueerituna ja võib avalduda mõjuprotsessides (Nykänen *et al.*, 2022, lk 458). Sotsiaaltöötajaid suunatakse otsese praktika raames vältima oma arvamuste pealesurumist või ametialase võimu kasutamist kliendi valikute mõjutamiseks, rõhutades kliendi teadmiste eelistamist (Fonseka & Béres, 2024, lk 1348). Fonseka ja Béresi (2024, lk 1342) uuringus selgub, et sotsiaaltöös võivad võimu vormid avalduda ilma, et sotsiaaltöötajad oleksid neist teadlikud. Näiteks „kompetentse autoriteedi“ kontseptsioon, mis põhineb erioskustel ja teadmiste usaldusväärsusel ning eeldab, et eksperdid on parimad otsustamaks, mis on teiste huvides parim. Foucault' võimukontseptsiooni kohaselt on võim tihedalt seotud teadmistega ja sõltub võimest määratleda, milline teadmine on tõde. Seega tugevdavad sotsiaaltöötajad oma võimupositsiooni, esitades eksperdina tõe väiteid. Seda kinnitab ka Walbam ja Howardi (2022, lk 1173) uuring, milles tuuakse esile kuidas sotsiaaltöötajad võivad alateadlikult eelistada teatud teenuse saajaid, pakkudes rohkem tuge neile, keda nad

peavad „vääriliseks“, ning hoidudes oma võimu kasutamisest nende heaks, keda nad tajuvad „probleemsetena“. See toob esile, kuidas eelarvamused ja subjektiivsed hinnangud võivad mõjutada otsustusprotsesse ning luua olukordi, kus osa teenuse kasutajaid ei saa vajalikku tuge, mis omakorda võib süvendada ebavõrdsust sotsiaaltöös. Lisaks võib võim jääda sotsiaaltöötajal märkamatuks või rakendub tahmatult, terapeutilistes suhetes, kus rakendub isikliku autoriteedi mõju ja kliendid võivad praktiku soosingu võitmiseks loobuda oma autonoomiast (Fonseka & Béres, 2024, lk 1342).

Sotsiaaltöötajate vaatevälja satub ka inimesi, kes küll vajavad abi, kuid väldivad sekkumist ja jäävad kindlaks oma eluviisile (Selg, 2021, lk 83). Seetõttu peavad sotsiaaltöötajad pidevalt tasakaalustama inimese enesemääramisõiguse ja vajaliku abi osutamise. Ülemäärane sekkumine võib piirata inimese autonoomiat, samas kui sekkumiseta jätmine võib jätta ta haavatavasse olukorda ja ilma vajaliku toetuseta (Mitendorf, 2024, lk 28). Ülemäärase sekkumise tajumisena toob Sæbjørnsen ja Willumsen'i (2017, lk 49) uuring välja kogemuse, kus inimene tajus spetsialistide tegevust katsetena kontrollida tema elu ja piirata tema suhtlusringi.

Sotsiaaltöötaja professioni juurde kuulub diskretsioon ehk kaalutusõigus, mis on sotsiaaltöös oluline koht, kus avaldub võim (Nykänen *et al.*, 2022, lk 458). Diskretsioon võimaldab sotsiaaltöötajatel teha otsuseid, mis vastavad inimeste olukorrale ja vajadustele (Evans, 2020, lk 1). Võimu- ja vastutussuhetes tulenevalt peavad nad alati kaaluma mitmeid tegureid ning arvestama oma otsuste võimalikke tagajärgi. Kasutades oma kaalutusõigust ja võimalust kehtestada klientidele sanktsioone, mõjutavad sotsiaaltöötajad teenuste ja toetuste jaotamist ning seeläbi ka inimeste igapäevaelu. (Ylvisaker & Rugkåsa, 2021, lk 644) See tegevus toimub formaalses ja kontrollipõhises keskkonnas, kus võimusuhted on sageli ebavõrdsed ja takistavad hoolivate suhete loomist (Grell *et al.*, 2020, lk 358).

Sotsiaaltöötajate ülesanded hõlmavad seaduste rakendamist, individuaalsete otsuste langetamist ja otsest klienditööd, mis mõjutab, kuidas sotsiaalpoliitilised suunised praktikas ellu viiakse. Sellisest struktuursest võimust tulenevalt peetakse teenuse saaja ja sotsiaaltöötaja suhet asümmeetriliseks, kus sotsiaaltöötajat nähakse domineerivana ja teenuse saajat alluvana. (Nykänen *et al.*, 2022, lk 458) Mõned seadused annavad sotsiaaltöötajatele õiguse sekkuda inimese või pere ellu ka ilma nende nõusolekuta,

näiteks noorte hoolduse, kohustusliku ravi või lähisuhte vägivalla korral. Seetõttu on sotsiaaltöötaja positsioon tihedalt seotud autoriteedi ja kontrolliga, mis võib mõnel juhul viia pingeliste ja umbusalduslike suheteni. (Munobwa *et al.*, 2023, lk 204) Oluline on pöörata tähelepanu sotsiaaltöötajate ja teenuse saajate vahelisele võimu tasakaalustamatusele, mis võib tuleneda ka sellistest teguritest nagu klass, sugu, rass, seksuaalsus ja võimekus (Ferguson 2018, lk 417). Lisaks puudub tihti teinise kasutajatel sotsiaalne võim ja staatus, mis mõjutab sotsiaaltöötajate võimu sekkuda nende ellu (Ferguson *et al.*, 2021, lk 22). Krumer-Nevo (2016, lk 1802) toob oma uuringus välja, et sotsiaaltöötajate ja teenuse kasutajate vahel on vajalik solidaarsus, et tasakaalustada nende vahelised võimusuhted ja teenusekasutajate alluvus.

Foucault' teooria kohaselt ei liigu võim ainult ühes suunas, vaid ka alt üles, mis viitab sellele, et kliendid ei ole suhtluses sotsiaaltöötajaga võimetud ning võivad näidata oma võimu sotsiaaltöötajate suhtes (Fonseka & Béres, 2024, lk 1342). Mõnikord on inimeste eesmärgid vastuolus sotsiaalteenuste organisatsiooni võimalustega, kuna nad võivad oodata teenuseid, mida sotsiaaltöötajad ei saa pakkuda (Nykänen *et al.*, 2022, lk 457), mistõttu võivad kliendid võimu rakendada, osutades vastupanu sotsiaaltöö institutsionaalsele kontrollile (Matarese & Nijnatten, 2015, lk 671). Teenuse saaja võim võib esineda mitmel viisil, näiteks oma arvamuse jagamises, info avaldamise kiiruse kontrollimises, seansside sageduse määramises ning sotsiaaltöötaja või asutuse valikus. Samuti võib teenuse saaja võim avalduda vastupanuna sotsiaaltöötaja, programmi või institutsiooni suhtes. Vastupanu võib olla ainus võimalus, kuidas osad teenuse saajad tunnevad, et nad saavad oma võimu avaldada. See vastupanu võib olla ka reaktsioon sellele, kuidas sotsiaaltöötaja või organisatsioon on võimu kasutanud. (Fonseka & Béres, 2024, lk 1342) Kui praktikud ei teadvusta oma võimu, võivad nad jätta märkamata teenuse saaja viha ja vastupanu kui võimalust saada väärtuslikku teavet ning sügavamalt mõista teenuse saaja kogemusi (Walbam & Howard, 2022, lk 1173). Vastupanu võib olla loomulik osa kokkuleppele jõudmise protsessist, mitte ilmtingimata abi tagasilükkamine (Selg, 2021, lk 83). Kui seda ei analüüsita, võib see terapeutilises suhtes viia vaenulikkuse ja suhte lagunemiseni (Ferguson *et al.*, 2021, lk 34).

Sotsiaaltöötajad seisavad tihti silmitsi keeruliste võimudünaamikatega, mis tulenevad koostööst teiste ametkondadega (McComb, 2020, lk 425). McComb (2020, lk 428) tõi

oma töös välja võimudünaamika, mis on seotud erinevate ametkondade ja sotsiaaltöötajate vaheliste suhetega. Näiteks võivad erinevad ametialased rollid ja väärtused viia konfliktideni, kus mõlemad osapooled tajuvad oma ametialaseid eesmärke üksteisega vastuolus olevatena või nagu Garrow ja Hasenfeldi (2016, lk 386–389) uuringust selgus võivad sotsiaaltöötajad, kuigi neil on erialane võim, sattuda ka struktuuriliste jõudude alla ning ei suuda kliendisuhetes oma võimu täiel määral kasutada. Näiteks määrasid sotsiaaltöötajad kindlaks teenuse saamise, kuid lõpliku otsuse tegid kinnisvarahaldajad, jättes sotsiaaltöötajad otsustusprotsessis võimetuks. Garrow ja Hasenfeld (2016, lk 375) selgitavad kuidas otsustusprotsess hõlmab vaidlusi teadmiste üle ning seda, kes kontrollib hinnatud teadmisi, mis võivad määrata otsuste tulemused. Kuigi professionaalse ekspertiisi või teatud oskuste omamine võib anda võimu otsustusprotsessis, määrab võim selle, mis kujutab endast hinnatud teadmisi.

Sotsiaaltöötajatel tuleb tunnustada ka sotsiaaltöö konteksti võimu, mida kujundavad neoliberaalsed ja juhtimislikud mõjud. Organisatsioonid võivad piirata sotsiaaltöötajatele kättesaadavat teavet ja lahendusi, kuid suuremat mõju avaldavad laiemad sotsiaalpoliitilised ja kultuurilised tegurid, nagu rahastus, poliitikad ja ressursside jaotamine (Fonseka & Béres, 2024, lk 1343). Kokkuhoiumeedmed on toonud kaasa ressursipiirangud, kus töötajatel napib aega, teenuseid ja vahendeid, et vastata kasvavatele vajadustele. Riiklike teenuste vähendamine, erasektori teenuste osakaalu suurenemine, keskendumine mõõdetavate tulemuste saavutamisele, tõhususele ja kulutõhususele ning standardiseeritud protseduuride ja protsesside edendamine on tekitanud professionaalse rahulolematuse. (Weinberg & Banks, 2019, lk 362) Uuringud on näidanud, et suurenev organisatsiooniline aruandekohustus ja dokumenteerimismõõdetused piiravad sotsiaaltöötajate professionaalset autonoomiat, raskendavad eetilisel vastutustundliku töö tegemist ning kahjustavad suhteid klientidega. Rõhk normide ja aruandlusnõuete järgimisel viib pinnapealsete kontaktideni ja vähendab klientidega kohtumiste arvu. (Juujärvi *et al.*, 2020, lk 68). Walbam ja Howard (2022, lk 1175) kirjeldavad dokumenteerimise kohustust kui praktikat, mis võib süvendada võimuhierarhiat sotsiaaltöös. Teenuse saaja isiklik info fikseeritakse dokumentidesse, mille täpsust kontrollib spetsialist ning millele inimesel endal puudub sageli otsene ligipääs. Sotsiaaltöötajad tunnevad, et on sattunud suureneva ebakindluse keskkonda, kus nende tegevust määratlevad ja reguleerivad pigem poliitilised ja administratiivsed nõuded

kui professionaalsed väärtused, teooriad, oskused ja meetodid (Ylvisaker & Rugkåsa, 2022, lk 645). Lisaks eelmainitud administratiivsetele ja poliitilistele piirangutele võivad sotsiaaltöötajate abistavat tegevust takistada ka seadused. Ylvisaker ja Rugkåsa (2022, lk 648) toovad esile juhtumi, kus sotsiaaltöötaja katse korraldada poisile parem järelkontroll jäi pooleli, sest immigratsiooniseadus oli laste hoolekande seaduse ees ülimuslik. See sundis spetsialisti tegutsema vastuolus oma ametialaste väärtustega ja ilma võimaluseta lähtuda lapse parimatest huvidest, nagu näevad ette lastekaitsealased õigusaktid.

Kuna sotsiaaltöötajad, teenuse kasutajad ja laiem sotsiaaltöö kontekst mõjutavad üksteist samaaegselt, liigub võim kõikides suundades ja on juurdunud sotsiaaltöö kõikidesse tasanditesse (Fonseka & Béres, 2024, lk 1350). See tõstab esile vajaduse, et sotsiaaltöötajad oleksid teadlikud selles, mida mõeldakse võimu all ja kuidas võim praktikat mõjutab (Karim, 2023, lk 1063). Siiski ei pakuta sotsiaaltöötajatele sageli piisavalt võimalusi professionaalse võimu kriitiliseks analüüsiks ega selle õppimiseks. Selle tulemusena võivad nad teadmatult järgida võimu vastaseid vaateid, mis takistab vastutustundlikku võimu ja autoriteedi kasutamist. Vastutustundlik võimu kasutamine võib aga oluliselt parandada terapeutilist protsessi ja tulemusi. Seetõttu on oluline, et sotsiaaltöötajad mõistaksid oma autoriteeti ja kasutaksid seda eetilisel. (Fonseka & Béres, 2024, lk 1350)

Kokkuvõtteks võib öelda, et võim ei avaldu sotsiaaltöös ainult ametlikes otsustes või seadusandlikus raamistikus, vaid on nähtav ka igapäevases suhtluses, dokumenteerimises, info kogumises ja omamises ning paljus muus. Sageli võib see jääda sotsiaaltöötajale endale märkamatuks, mistõttu on oluline, et sotsiaaltöötaja teadvustaks oma rollist tulenevat võimu ning kasutaks seda eetilisel ja vastutustundlikult, hoides tasakaalu abistamise ja inimese enesemääramise austamise vahel. Võimu mõistmine ja teadlik rakendamine aitab luua usalduslikke suhteid, vähendada ebavõrdsust ning toetada inimeste väarikust ja osalust.

2. UURING SOTSIAALTÖÖTAJATE VÕIMU KASUTUSEST JA PIIRANGUTEST VÕRU LINNAS

2.1. Ülevaade Võru linna sotsiaalvaldkonna asutustest ja töötajatest

Käesolev peatükk annab ülevaate Võru linna sotsiaalvaldkonna hetkeolukorrast, sealhulgas linna sotsiaalvaldkonna asutustest ja nende töötajatest.

Võru linn asub Kagu-Eestis ja täidab olulist rolli Võru maakonna haldus- ja majanduskeskusena (Võru Linnavalitsus, *s. a.-a*). Võru linna rahvaarv on viimastel aastatel vähenenud. Kui 2017. aastal elas linnas 12 367 inimest (Võru linna arengukava 2017–2035, 2017, Lisa 2, lk 5), siis 1. jaanuari 2025 seisuga on elanike arv langenud 11 358-ni (Eesti Linnade ja Valdade Liit, 2025). Selle peamiseks põhjuseks on olnud nii negatiivne rändesaldo kui ka iive. Lisaks mõjutab rahvastikum muutusi noorte väljaränne suurematesse linnadesse ja välismaale (Võru linna arengukava 2017–2035, 2017, Lisa 2, lk 6). Rahvastiku vähenemisega kaasneb teenuste ja sotsiaalsüsteemi vajaduste muutumine, mis tingib kohaliku omavalitsuse pideva kohanemise uute väljakutsetega (Võru linna arengukava 2017–2035, 2017, Lisa 1, lk 8). Linna arengukavas on seatud eesmärgiks parendada sotsiaalteenuste kättesaadavust ja kvaliteeti, mis tähendab, et rõhku pannakse ka teenuste kaasajastamisele ning nende efektiivsemale korraldamisele (Võru linna arengukava 2017–2035, 2017, Lisa 2, lk 11–12).

Võru linna sotsiaalhoolekannet korraldab peamiselt linnavalitsuse sotsiaaltööosakond, mis vastutab elanike toimetulekuraskuste ennetamise ja leevendamise, sotsiaalsete erivajadustega isikute toetamise, hoolduse ja eestkoste korraldamise ning mitmesuguste sotsiaaltoetuste ja -teenuste pakkumise eest. Samuti tegeletakse laste ja perede toetamisega, sealhulgas vanemliku hoolitsuseta laste õiguste kaitse ja asendushoolduse korraldamisega. Sotsiaaltöö osakonnas töötab kümme spetsialisti. Nende hulgas on

lastekaitse spetsialistid (lapsi ja peresid puudutavate probleemide lahendajad), eestkoste- ja hoolekandespetsialistid (täisealiste teovõimete isikute eestkostega ja hooldusega seotud küsimustes), sotsiaalteenuste spetsialist, noorte heaolu spetsialist (keskendudes 13–29-aastaste noorte toetamisele) ning lisaks ka tugiisik ja hooldustöötaja. (Võru Linnavalitsus, s. a.-b) Linna elanike sotsiaalhoolekannet toetab Lõuna-Eesti Haigla, kus tegutseb kolm sotsiaaltöötajat (Lõuna-Eesti Haigla, s. a.), kelle ülesandeks on pakkuda patsientidele ja nende peredele sotsiaalset tuge, aidates lahendada majanduslikke, eluasemega seotud ja terviseprobleemidest tulenevaid sotsiaalseid raskusi (Tartu Ülikooli Kliinikum, 2024). Lisaks töötab Lõuna-Eesti Erihooldusteenuste keskuse rehabilitatsioonimeeskonnas kaks sotsiaaltööspsialisti, kelle ülesandeks on toetada isikute sotsiaalset toimetulekut, nõustada ja juhendada nii teenuse kasutajaid kui ka nende lähedasi, ennetada ja lahendada sotsiaalseid probleeme ning aidata tagada ligipääs vajalikele teenustele (Lõuna-Eesti Erihooldusteenuste keskus, s. a).

Võru linnas töötavad haridusasutustes sotsiaalpedagoogid, kelle põhiülesandeks on õpilaste probleemide varajane tuvastamine ja sekkumine, toe pakkumine õpilastele ja nende peredele, et ennetada sotsiaalset tõrjutust ja hariduslikke raskusi (SA Innove, 2020, lk 14). Hetkel töötab Võru linna haridusasutustes kolm sotsiaalpedagoogi, neist üks Võru kesklinna koolis (Võru kesklinna kool, s. a.) ning kaks Võru Kreutzwaldi Koolis (Võru Kreutzwaldi Kool, s. a.). Võru linnas töötab sotsiaalpedagoog ka Rajaleidja keskus, mille eesmärk on hariduslike erivajadustega laste ja noorte nõustamine. Rajaleidja sotsiaalpedagoogid toetavad last ja tema ümber olevaid täiskasvanuid sotsiaalsete probleemide korral, näiteks erivajaduse, terviseprobleemide, kiusamise, koolist keeldumise või käitumisraskuste puhul ning pakuvad vajadusel ka kriisiabi (Rajaleidja, s. a.).

Võru linna väljakutseteks on pikaajaliste töötute tase, madalad sissetulekud ning kasvav vajadus sotsiaalhoolekande teenuste järele. Võru elanike keskmine palk jääb Eesti keskmisest oluliselt madalamaks, mis vähendab elanike ostujõudu ja pärsib ettevõtluse arengut. Kuigi töökohtade arv on viimastel aastatel mõnevõrra kasvanud, on valdav osa neist madalama kvalifikatsiooniga ja väikeettevõtetes, kus puudub võimalus kõrgemat palka maksta. (Võru linna arengukava 2017–2035, 2017, Lisa 1, lk 7–8) Majanduslikke raskusi kinnitab ka toimetulekutoetust vajavate perede arvu märgatav kasv. Kui

statistikameti (2024) andmetel määrati 2021. aastal toetus ühekordselt 25 perele ning kogu aasta jooksul sai toetust 30 peret, siis 2023. aastaks on need näitajad kasvanud vastavalt 46 ja 66 pereni. See näitab, et üha rohkem peresid vajab pikaajalist sotsiaalabi. Täiendavaks väljakutseks on ka linna rahvastiku vähenemine ja vananemine, mis suurendab survet tervishoiu- ja sotsiaalteenustele. Prognoosid näitavad, et tööelise elanikkonna osakaal on langemas, samas kui eakate hulk kasvab, mis omakorda suurendab hooldusteenuste ja tervishoiu koormust (Võru linna arengukava 2017–2035, 2017, Lisa 1, lk 8)

Võru linna sotsiaalvaldkond on mitmekesine ning hõlmab erinevaid asutusi ja spetsialiste kes tegelevad elanike toetamisega. Linnavalitsuse sotsiaaltöötajad vastutavad laia teenuste spektri eest. Lisaks tegutsevad sotsiaaltöötajad haridus- ja tervishoiuasutustes, pakkudes nõustamist ja tuge erinevatele sihtrühmadele ning ka Lõuna-Eesti Haiglas ja Erihooldusteenuste keskuses kandes olulist rolli sotsiaalhoolekande ja rehabilitatsiooni pakkumisel.

2.2. Uurimismeetodid ja valimi kirjeldus

Antud peatükis tutvustatakse uurimistöö läbiviimiseks kasutatud uurimismeetodeid ja valimit. Kirjeldatakse kvalitatiivse uurimisviisi valiku põhjendusi, uuritavate valikut ning andmete kogumise ja analüüsi protsessi.

Autor kasutab uuringu läbiviimiseks kvalitatiivse uurimisviisi, mis võimaldab analüüsida ja mõista uuritavate arusaamu, vaatepunkte ja tähendusi, mida nad oma kogemustele omistavad (Õunapuu, 2014, lk 53). Kvalitatiivne meetod pakub võimalust sügavaks analüüsiks ja subjektiivsete tähenduste esiletoomiseks (Õunapuu, 2014, lk 53), sobides hästi antud uuringusse, kuna antud töös soovitakse süveneda sotsiaaltöötajate isiklike ja professionaalsete kogemuste ning nende töö väljakutsetesse. Antud uurimisviisi tugevus seisneb selles, et see võimaldab koguda tekstilisi vastuseid uuritavate inimeste käitumise, tajude ja kogemuste kohta, pakkudes väärtuslikku ülevaadet uuritavast olukorrast (Askarzai & Unhelkar, 2017, lk 29).

Valimi koostamisel kasutati mittetöenäosusliku valimi koostamise meetodit, milleks on ettekavatsetud valim (Õunapuu, 2014, lk 142–143). Ettekavatsetud valim sobib antud

uuringusse, kuna on oma olemuselt eriti informatiivne (Neuman, 2014, lk 273) ning annab töö autorile võimaluse valida uuritavateks kõige tüüpilisemad sihtgrupi esindajad, lähtudes seejuures oma kogemustest ja teadmistest (Õunapuu, 2014, lk 143). See meetod võimaldab uurijal valida osalejateks sotsiaaltöötajad, kellel on vajalikud teadmised ja kogemused uuritava nähtusega. Uuritavateks valiti kindlate kriteeriumitele vastavad (Õunapuu, 2014, lk 143) sotsiaaltöötajad, kes omavad vähemalt aastast sotsiaaltöö kogemust ning kes on igapäevatoos otseselt seotud sotsiaalteenuste osutamise või menetlemisega ning töötavad Võru linnas. Sotsiaaltöötajad kaasatakse uuringusse vabatahtlikkuse alusel, mis tagab selle, et uuringusse kaasatud osalejad on motiveeritud ja võimelised pakkuma uurimisküsimuste jaoks asjakohast ja avatud teavet. Sotsiaaltöötajatega võeti ühendust e-kirja teel, mille aadressid on leitavad organisatsioonide kodulehtedelt. Kogutud andmete põhjal tegutseb Võru linnas vähemalt 18 erinevat sotsiaalvaldkonna spetsialisti. Täpsema ülevaate sotsiaalvaldkonna asutustest Võru linnas ja seal töötavatest sotsiaaltöötajatest annab tabel 1.

Tabel 1. Võru linnas tegutsevad sotsiaalvaldkonna spetsialistid

Amet	Asutus
Sotsiaaltööosakonna juhataja	Võru Linnavalitsus
Eestkostespetsialist	Võru Linnavalitsus
Hoolekandespetsialist	Võru Linnavalitsus
Sotsiaaltööspetsialist	Võru Linnavalitsus
Sotsiaalteenuste spetsialist	Võru Linnavalitsus
Lastekaitsepetsialist	Võru Linnavalitsus
Lastekaitsepetsialist	Võru Linnavalitsus
Lastekaitsepetsialist	Võru Linnavalitsus
Lastekaitsepetsialist	Võru Linnavalitsus
Noorte heaolu spetsialist	Võru Linnavalitsus
Sotsiaaltöötaja	Lõuna-Eesti haigla
Sotsiaaltöötaja	Lõuna-Eesti haigla
Sotsiaaltöötaja	Lõuna-Eesti haigla
sotsiaalpedagoog	Võru kesklinna kool
Sotsiaalpedagoog	Võru Kreutzwaldi kool
Sotsiaalpedagoog	Rajaleidja
Sotsiaaltöötaja rehabilitatsioonis	MTÜ Lõuna-Eesti Erihooldusteenuste keskus
Sotsiaaltöötaja rehabilitatsioonis	MTÜ Lõuna-Eesti Erihooldusteenuste keskus

Andmete kogumiseks valiti intervjuu meetod, mis on paindlik ja võimaldab vestluste kaudu uurida sügavuti uuritavat nähtust (Gill *et al.*, 2008, lk 291). Antud töös kasutatakse poolstruktureeritud intervjuud avatud küsimustega (Õunapuu, 2014, lk 172), lastes uurijal juhatada vestlust vastavalt uuritavate vastustele, samas tagades küsimuste kaudu vajaliku

struktuuri, et koguda võrreldavaid andmeid (Gill *et al.*, 2008, lk 291). Intervjuukava koostamisel pannakse paika kindlad teemad ja küsimused. Küsimuste esitamise järjekorra valib intervjuerija, vajadusel võib ta küsimusi ümber sõnastada ning ka juurde lisada. (Õunapuu, 2014, lk 172) Intervjuu küsimuste (vt lisa 1) koostamisel on tuginetud antud töö teoreetilisele osale.

Uuringu raames tehti intervjuud kuue spetsialistiga viiest erinevast asutusest. Selline valik tagas eri asutuste ja sihtgruppidega töötavate spetsialistide esindatuse ning võimaldas uurida võimu kasutamise erinevusi asutuste ja ametipositsioonide lõikes, pakkudes mitmekülgselt ja terviklikku analüüsi uuritavast teemast. E-kirja teel võeti ühendust kõigi 18 spetsialistiga 13. märtsil 2025, milles tutvustati uuringus osalemise kriteeriumeid, uurimise eesmärki ja küsiti nende valmisolekut osaleda intervjuus. Esialgvalt vastas kirjale erinevatest asutuste kuus spetsialisti, kellest viis andsid nõusoleku osalemaks intervjuus. Ühele spetsialistile saadeti 21. märtsil meeldetuletusega e-kiri, mille peale ei vastatud. Neljale spetsialistile helistati 19. märtsil, et kutsuda neid uuringus osalema, kellest üks saadi nõusse, teised ei soovinud erinevatel põhjustel uuringus osaleda. Kui algselt oli plaanis kaasata uuringusse spetsialistid kuuest asutusest, siis ühe asutuse esindaja ei saanud osaleda ning seetõttu jäi see asutus uuringus esindamata.

Intervjuud toimusid ajavahemikus 19.03–10.04.2025, neist neli viidi läbi silmast silma kohtumisel, üks videosilla vahendusel kasutades rakendust *Microsoft Teams*. Üks spetsialist eelistas vastata kirjalikult, mistõttu pöördui tema poole hiljem täpsustuse saamiseks, temaga tehtud intervjuu liigitub struktureeritud intervjuuks. Intervjuu keskmine pikkus oli 56 minutit, seejuures pikim 72 minutit ja lühim 45 minutit (vt tabel 2). Kõigilt intervjueritavatelt küsiti enne intervjuu alustamist suuline nõusolek intervjuu salvestamiseks. Salvestamine toimus mobiiltelefoni helisalvestusprogrammi abil ning saadud helifailid transkribeeriti kõnetuvastusteenuse *Tekstiks.ee* abil (Olev & Alumäe, 2022). Pärast intervjuu lõppu teiseldata salvestised välisele kõvakettale, mis on kaitstud parooliga. Telefonis olevad salvestised kustutati kohe pärast andmete edastamist kõvakettale. Salvestisi hoiti kuni uurimistöö kaitsmiseni. Pärast seda helifailid kustutati. Kõik vastajad kodeeriti vastavalt nende vastamise järjekorrale märgisega S1, S2 jne, kus

S viitab spetsialistile ja number vastamise järjekorrale. Vastajaid ei seostata nende asutuse ega ametinimetusega, mis võimaldaks neid töö tulemustes tuvastada.

Tabel 2. Intervjuu toimumise ajad ja kestus

Respondendi kood	Kuupäev	Intervjuu pikkus
S1	19.03.2025	45 min
S2	24.03.2025	51 min
S3	26.03.2025	1 h 12 min
S4	28.03.2025	55 min
S5	28.03.2025	58 min
S6	10.04.2025	Vastas kirjalikult

Andmete analüüsiks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi meetodit, mis on paindlik ja võimaldab struktureeritult uurida suuri tekstikogumeid, tuvastades sealjuures korduvaid mustreid, teemasid ja varjatud tähendusi (Lune & Berg, 2017, lk 184).

Kokkuvõttes võimaldas valitud lähenemine koguda väärtuslikku teavet ning luua aluse edasiseks analüüsiks. Siiski on uuringu peamiseks piiranguks selle väike valim (kuus spetsialisti), mistõttu ei saa saadud tulemusi ja järeldusi laiendada kõigile sotsiaaltöötajatele.

2.3. Uurimistulemuste analüüs

2.3.1. Võimu tähendus ja mõju sotsiaaltöötaja professionaalsele käitumisele

Antud alapeatükis käsitletakse, kuidas sotsiaaltöötajad mõistavad ja tajuvad võimu oma igapäevatoos ning kuidas nad tunnetavad selle mõju oma professionaalsele käitumisele. Kõik intervjuueeritud sotsiaaltöötajad omasid märkimisväärset töökogemust sotsiaalvaldkonnas. Tööstaaž varieerus viiest kuni kahekümne viie aastani, mis võimaldas kaasata erineva kogemusega spetsialiste, kuid tööstaaži põhjal olulisi erinevusi vastajate arusaamades ega kogemustes ei ilmnunud. Intervjuudes ilmnesid mõningad erinevused vastajate ametipositsioonide vahel, kuid nende täpsem avamine ei ole võimalik, kuna sel juhul ei saa autor tagada osalejate anonüümsust. Seetõttu tuuakse tulemused välja üldistatud kujul.

Vastates küsimusele, mida võim nende jaoks tähendab, jäid sotsiaaltöötajad esialgu mõtlikuks. Pooled vastanutest (S2, S3, S5) tunnistasid, et nad ei olnud varem teadlikult võimu tähenduse üle mõelnud. Võimu seostati eelkõige teise inimese mõjutamise, suunamise või otsuste tegemisega tema üle (S1, S2, S4, S5). Näiteks iseloomustas S4 võimu nii: „Mõjutada teist inimest siis käituma viisil, mis justkui vastaks meie sotsiaalsetele normidele“. S5 tõi välja, et võimu saab kasutada ka leebelt, rõhutades, et see ei tähenda sundi, vaid pigem oskust inimesele nii selgitada, et ta ei tunneks end halvasti: „Võim on see, kui ma ei pea kedagi sundima või ähvardama“ (S5). S3 käsitles võimu laiemas tähenduses, nimetades seda katuseks inimeste kohal, ilma milleta oleks ühiskondliku korra hoidmine keeruline. S6 kirjeldas võimu kui positsiooni, mida saab kasutada nii positiivselt kui negatiivselt. Intervjuude käigus oma tegevusi analüüsid avastas nii mõnigi respondent, et tema käitumine või tegevus on seotud võimu kasutusega oma töös.

Viis vastajat kinnitas, et nende sotsiaaltööõpingutes ei käsitletud võimu mõistet iseseisva teemana (S1–S3, S5, S6). Küll aga tõdeti, et õppetöös käsitleti rohkelt väärtuspõhiseid ja eetilisi teemasid, nagu piiride seadmine, konfidentsiaalsus, mida intervjuueeritavad seostasid kaudselt võimuga. S3 märkis: „Hästi paljud asjad tulevadki kaudselt, aga tegelikult see läheb täpselt sinna kasti.“ S4 tõi magistriõppes esile, et eri spetsialistide pädevuste ja rollide võrdlemine aitas tajuda võimu ja mõju piiranguid erinevates ametipositsioonides.

Kõik vastajad kinnitasid, et võim avaldub nende töös igapäevaselt, näiteks abivajajate suunamises ja ligipääsus teenustele, info kogumisel ja jagamisel, otsuste tegemisel, suhtlemises teiste spetsialistidega ning kujundada otseselt või kaudselt teenuse saajate käitumist. Sotsiaaltöötajad tõi välja, et ametipositsioon võimaldab teha koostööd teiste asutustega ja algatada info liikumist teenuse saaja huvides. S3 tõi välja oma ametist tuleneva kontrolliva poole, omades õigust ja kohustust küsida lisadokumente või selgitusi, kui esineb kahtlusi toetuse või teenuse taotlemise aususes. Ka S6 lisas, et võim võib avalduda olukordades, kus sotsiaaltöötaja määrab kliendile ettekirjutusi või käitumisjuhiseid.

Sotsiaaltöötajate professionaalset käitumist määravad eelkõige seadused, ametijuhendid, töökorraldused ja kutse-eetika. Kõik vastajad viitasid mingil kujul formaalsetele

raamistikule, mille piires tuleb tegutseda. S3 tõi välja piiride olulisuse öeldes: „Et, samas muidugi, kui neid ei oleks, nii-öelda kindlaid reegleid, kindlaid seadustiku ees, no mis siis saaks, et siis ei saaks ka ju, kuskil peab alati ju mingi piir olema“ .

Küsimusele, kelle arvamusega arvestatakse enim, vastati, et kõige olulisem on teenuse saaja. Samas rõhutati, et teenuse saaja soovid ei pruugi alati kattuda tema tegelike huvidega, mistõttu tehakse otsuseid sageli meeskonnana ning erinevate spetsialistide hinnanguid kaasates (S1, S2). S2 ja S5 rõhutasid lisaks kliendile mõjutab nende käitumist ka juhtkonna ja kolleegide arvamus. S5 sõnul ei saaks ta oma tööd teha, kui ta ei tuleks toime kõigi seotud osapooltega. Samuti peeti oluliseks ja toetavaks meeskonnatööd ning kolleegidega arutamist, mis võimaldab mitmekesisest vaadet olukordadele ja loob hea keskkonna keerukate juhtumite lahendamiseks (S1–S5). Kolm sotsiaaltöötajat tõi välja, et osalevad asutusesiseselt iganädalastel koosolekutel, kus arutatakse läbi juhtumid, vahetatakse kogemusi ja otsitakse parimaid lahendusi (S1–S3). Meeskonnatöös nähti pigem positiivseid kui piiravaid külgi.

Sotsiaaltöötajad tõi välja mitmeid võimalikke viise, kuidas võimu võib sotsiaaltöös kuritarvitada, rõhutades, et tegemist võib olla nii teadliku kui ka teadvustamata tegevusega. Valdav osa vastajatest pidas kuritarvitamist võimalikuks eelkõige siis, kui positsiooni kasutatakse isikliku kasu, mugavuse või kontrolli saavutamiseks, eirates teenuse saaja huve või õigusi. Näiteks tõi üks sotsiaaltöötaja esile, et oma mõjuvõimu kasutamine enda soovide peale surumiseks, mitte teenuse saaja parimat huvi silmas pidades, on samuti kuritarvitamise vorm: „Kui ma teen seda enda heast tahtest, et mis mulle kõige mugavam ja sobivam on... siis tegelikult ma kuritarvitan seda võimu“ (S4). S4 lisas, et haavatavas olukorras ja vähese teadlikkuse korral võib spetsialisti mõjuvõim viia olukorrani, kus inimene allub pigem survele kui teadlikule valikule (S4): „ Kui on võib-olla mitte nii teadlik /... /, siis noh, oma võimuga võib öelda, et mina käsen, peab, on ju, et sellisel juhul tegelikult ma kuritarvitan seda võimu“. Ka S6 tõi näite, kus sotsiaaltöötaja ei austa inimese enda tahet ja määrab kuidas ja millele inimese raha kulutatakse. Materiaalne kuritarvitamine toodi esile küll harvem, kuid siiski märgiti, et mõnes praktikas võib see avalduda näiteks kliendi rahaliste vahendite väärkasutamises või kingituste vastuvõtmises (S2, S3). Samas nenditi, et info lekkimine või konfidentsiaalsuse rikkumine viitab ka võimu kuritarvitamisele (S1, S2). S3 tõi esile ka

meedias kajastatud juhtumid, kus sotsiaaltöö valdkonnas, eriti lastega seotud juhtumites, on tehtud liiga jõulisi või erapoolikuid otsuseid. Tema hinnangul võib võimupositsioon muutuda probleemseks siis, kui spetsialist ei suuda jääda erapooletuks või kui isiklikud eelistused mõjutavad ametlikke otsuseid. „Seal ongi, üks asi on liiga jõuliselt ja ikkagi on mindud ühe vanema poolele. Et seda ei või teha, sest siis ainult halvasti lähebki“ (S3). Sarnaselt käsitles S5 olukordi, kus tehakse vahet „meeldivamal“ ja „ebameeldivamal“ teenuse kasutajal: „Kui ma mõtlen / .../ siis erisuste tegemine siis äkki /.../, et kes on meeldivam ja kes ei ole, siis on võimu kuritarvitamine äkki.“ (S5) Samuti märgiti, et on kuulnud kuidas lastekaitset kui süsteemi kardetakse ja kasutatakse vahel hoiatava või ähvardava vahendina, mis viitab samuti võimupositsiooni ebaõiglasele rakendamisele (S4, S5). Keegi vastanutest ise ei tunnetanud, et oleks kunagi võimu kuritarvitanud.

Võimukuritarvitamise kahtluse korral olid kõik vastajad ühel meelel, et reageerimise osas tuleb esmalt pöörduda asutusesisese juhtimise poole ning vajadusel võtta kasutusele formaalsed lahendused, näiteks tööalased menetlused või ümarlaudade kokku kutsumine. Kui organisatsioonisisemed sammud ei toimi, nähti võimalusena pöörduda ka kõrgemate instantside, sh kohaliku omavalitsuse, ministeeriumi või õiguskantsleri poole (S4, S5).

Uuringu tulemustest ilmnes, et sotsiaaltöötajad tajuvad võimu oma igapäevatoos, avaldades teadlikult kui ka teadvustamata kujul.

2.3.2. Võimu roll suhetes teenuse kasutajatega

Intervjueeritavad väljendasid oma vastustes, et ametikohast tulenevad õigused sekkuda inimese ellu on reguleeritud seadusandlike ja institutsionaalsete raamidega. Kõik sotsiaaltöötajad rõhutasid, et selline sekkumine peab olema põhjendatud, sihipärane ning vastama teenuse saaja olukorrale. Mitmed vastajad rõhutasid, et sekkumise aluseks on koostöö teenuse saajaga ning mitmel juhul on see ka seaduslikult nõutav. Näiteks selgitas S1, et teenuse osutamine, olgu see rahaliste vahendite haldamine või liikumisvabaduse korraldamine, toimub koostöös teenuse saaja ja vajadusel eestkostjaga. Sarnane koostööpõhine lähenemine tuli esile ka S4, S5, ja S6 vastustest, kes mainisid, et sekkumine toimub tihti spetsialistide võrgustiku kaudu ning pereellu sekkumisel järgitakse kehtivaid piiranguid. S6 rõhutas eraldi, et koduküllastuste puhul jälgib ta tähelepanelikult, et ei väljuks sekkumise piiridest ega rikuks inimese eraelu puutumatust

ilma mõjuva põhjusega. Sekkumisõigust hinnati sageli seotud olevaks kohustustega, eriti juhul, kui inimene on ohtlik iseendale või teistele. Sellistel puhkudel viidati mitmetes vastustes, et sotsiaaltöötajal on lausa kohustus sekkuda, isegi ilma otsese loata, näiteks politsei kaasabil või koostöös lastekaitsega (S2–S4, S6). S3 tõi esile mitmeid juhtumeid, kus sekkumine oli hädavajalik ja päästis inimesid või aitas katkestada vägivaldseid suhteid. Ta rõhutas, et „Sellised olukorrad, kus inimene ise ei suuda enam otsuseid teha, vajavad kiiret ja otsustavat tegutsemist“ (S3).

Kui käsitleda õigust öelda kliendile, mida ta tegema peab, leidsid enamus vastajad, et nende töö põhineb pigem soovitusel kui käskudel. Ehkki vastajad tunnetasid, et mõnikord on vaja sekkuda otsesemalt (nt lapse heaolu tagamiseks), püüavad nad säilitada osapoolte väärikust ja autonoomiat (S1–S3, S6). S2 sõnul sõltub palju ka sellest, kuidas klient lubab end suunata, ning oluline on säilitada tasakaal professionaalse juhendamise ja isikliku valikuvabaduse vahel. „Meil sõltub see sellest, kui palju klient lubab endale öelda. Et ma ei saa öelda, et ära suhtle selle, teise või kolmandaga, ma saan talle lihtsalt anda soovitusel, et miks ei ole mõistlik, et ma olen nii öelnud sulle“ (S2). S6 tõi esile, et tema jaoks on oluline teha vahet täiskasvanud üksikisiku ja lapsevanema vahel, kui lapsevanema tegevus või tegevusetus kahjustab last, siis on kohustus sekkuda ning vajadusel anda käitumisjuhiseid (S6). Vastustest ilmneb, et kuigi sotsiaaltöötajatel on teatud õiguslik raamistik sekkumiseks ja suunamiseks, kasutatakse seda üldjuhul kaalutletult, austades teenuse saaja iseseisvust ja heaolu (S1–S6). Kõik vastajad tõdesid, et ametipositsioonist ja valdkonnast olenevalt võivad õiguste piirid ning nende rakendamise võimalused oluliselt erineda. Intervjueeritavad tõid ka korduvalt esile, et sotsiaaltööl on võime toetada inimest muutusteks, kuid see peab toimuma inimese nõusolekul (S1–S3).

Intervjueeritavate vastused näitasid, et kuigi sotsiaaltöötajad tajuvad end oma töö kaudu inimeste käitumist mõjutamas, on selle mõju ulatus ja kestus sageli piiratud. S3 sõnul näeb ta päris tihti, et on muutnud teenuse kasutaja elu. S2 ja S6 arvates tuleb teenuse saaja käitumise muutust pigem harva ette. Samuti rõhutasid mitmed vastajad, et muutus on reeglina ajamahukas ja sõltub paljuski kliendi enda valmisolekust ja keskkonnast. Mitmed vastajad (S1, S2, S5) rõhutasid, et mõjutamine võib toimuda ka alateadlikult, näiteks läbi nõustamise, kus teenusekasutaja jõuab otsuseni justkui iseseisvalt, kuid

spetsialisti toel. S1 tõdes, et mõjutamine võib avalduda ka väikeste suunavate soovitude kaudu: „Võib-olla teinekord alateadlikult ikkagi ütled või soovivad midagi, mis suunab“ (S1). Tagasiside kaudu selgub, et teenusekasutajad võivad tajuda, et just spetsialisti mõte või soovitus aitas neil mingi konkreetse sammu astuda. S2 sõnul on tema roll selgitada ühiskondlikke norme ja muuta need teenusekasutajale arusaadavaks, et inimene mõistaks, kuidas tema käitumine võiks paremini sobituda ühiskonna ootustega (S2). S3 tõi välja konkreetse näite, kus mõjutamine väljendub eeltingimuse seadmises teatud toetuse saamisel. S3 ei olnud varem käsitletud seda kui võimu kasutamist, öeldes: „Ikkagi tuleb ette, kui see, noh, jah, ma ei, vot, ma ei tule ise selle pealegi, et see on ka võimu kasutamine“ (S3). S4 sõnul toimub mõjutamine igapäevases koostöös, kus spetsialist toetab vanemlikke oskusi ja aitab perel paremini mõista lapse vajadusi. Mõjutamine toimub vestluste ja ühiste eesmärkide kaudu, kus spetsialist ja vanem töötavad koos lapse hüvanguks (S4). S5 tõi esile, et kuigi ta ei esita oma soove otseselt, toimib mõjutamine kokkulepete kaudu. Näiteks regulaarne kohtumine teenuse kasutajaga, kokkulepped soovitud käitumise osas ja positiivne tagasiside, mis aitavad kaasa käitumise muutusele. S5 tõdes seda kõike rääkides, et mõjutab teenuse saajaid päris palju, märkides: „Ma ikka mõjutan neid päris kõvasti tegelikult“ (S5). Kõik vastajad tõdevad, et suunavad teenuse kasutajaid käituma ja tegutsema kas siis teadlikult või alateadlikult ühiskonna normidele.

Enesemääramise õigust peeti oluliseks väärtuseks kõigi vastajate seas ja pigem usuti, et seda ei seata ohtu. S1 rõhutas, et inimene peaks jõudma lahendusteni ise, pidades oluliseks ka seda, kuidas spetsialist ennast väljendab: „Tegelikult inimene tahab tunda, et ta jõudis selle otsuseni ikkagi ise /.../ spetsialistina sa pead ise ennem ikkagi mõtlema, kuidas sa ütled, mida sa ütled“ (S1). S2 lisas, et otsus peab jääma alati kliendi teha. S3 kirjeldas, kuidas ta on teadlikult lisanud enesemääramise õiguse oma töödokumentidesse, et teadvustada selle tähtsust ja mitte ületada piiri. S4 ja S5 rõhutasid samuti, et otsene sundimine võib kliendis tekitada vastupanu ja põhjustada suuremat kahju kui kasu. S5 tõdes, et mõnel juhul võib liigne surveamine hoopis viia olukorrani, kus kontakt kliendiga kaob. Samas väljendasid sotsiaaltöötajad teadlikkust sellest, et võimu kasutamine toob kaasa vastutuse, ning tõid esile sisemise konflikti, kui tehtud otsus võib mitte täiel määral kattuda isiku soovidega. Näiteks S1 ja S2 märkisid, et vahel tuleb langetada otsuseid, mis on vajalikud inimese turvalisuse tagamiseks, kuigi need ei pruugi

lühiajaliselt vastata tema soovidele. Seejuures toodi välja ka süütunne või vajadus põhjendada tehtut nii isikule endale kui ka meeskonnale (S2).

Intervjueeritavad kinnitasid valdavalt, et nende toetusvalmidus ei sõltu kliendi koostöövalmidusest. Vastajate hinnangul pakutakse tuge võrdselt kõikidele teenusekasutajatele, olenemata sellest, kui kergesti või raskesti usalduslik suhe kujuneb (S2–S5). Ühtlasi rõhutati, et spetsialisti töö eeldab järjepidevust ja kannatlikkust ka keerulisemate juhtumite korral ning abistamise aluseks on kliendi vajadused, mitte tema hoiak spetsialisti suhtes. Samas tõid mitmed vastajad välja, et praktikas esinevad siiski erinevused, mis ei pruugi tuleneda spetsialisti suhtumisest, vaid kliendi avatuse ja suhte mõjust. Näiteks S1 rõhutas, et usalduse tekkimine võib võtta aega ja mõjutada töötamise sügavust. Lisaks tõi ta esile, et motivatsioon võib langeda juhul, kui kliendi käitumine ei muutu ning kohtumised jäävad korduvateks samade probleemide käsitlemiseks: „See üks ja sama jutt on kogu aeg iga kord, siis sa võidki tunda, et sellel ei ole tegelikult mõtet“ (S1). S2 ja S3 märkisid, et just keerulisemad kliendid võivad osutada pühendunumaks ja koostöövalmimaks, kui nad on sisemiselt otsustanud oma olukorraga tegeleda. S3 sõnul võib keerulise kliendi areng pakkuda isegi suuremat professionaalset rahulolu: „See, kes on alguses hästi keeruline, tuleb siia, hakkab sõimama, aga lõpuks läheb siit hea meelega ära – see on palju suurem eduelamus“ (S3).

Kõik sotsiaaltöötajad olid teadlikud või kogenud, et nende ametipositsioonist tulenevalt võib teenuse kasutaja tunda neid pigem kontrolliva kui toetavas rollis. Seda kogeti eriti olukordades, kus inimene oli suunatud teenusele näiteks lastekaitse või kriminaalhooldaja kaudu, mis tekitas tunde, et nad on hindamise all või neil pole valikut. Mõned vastajad tõid välja, et sellistes olukordades ei tule klient tingimata abi saamise eesmärgil, vaid pigem välise surve tõttu (S2, S4). S2 sõnul võivad kliendid öelda otse, et nad tulid, kuna kästi, ja eeldavad seetõttu formaalset kinnitust, mitte sisulist abi: „Ta saab selle allkirja, et jah, ta on siin käinud ja siis arvatakse, et kõik on korras. No ei ole ju“ (S2). Sarnast ametipositsiooniga seonduvat usaldamatust kirjeldas ka S4, viidates olukordadele, kus koostöökohtumistel (n-ö ümarlaudadel) viibib mitu spetsialisti, mis võib teenuse saajas tekitada kaitsepositsiooni ja vastuseisu. S6 lisas, et eriti ebamugavalt tunnevad ennast kliendid kodukülastuste ajal. Sotsiaaltöötajad tõid välja mitmeid viise, kuidas nad ise püüavad maandada olukordi, kus kliendid võivad tajuda neid kontrolliva või

hinnanguandva ametnikuna. Rõhutati usaldusliku suhte loomise olulisust, eriti esmasel kohtumisel (S3). Püütakse luua pingevaba õhkkond, kasutades näiteks huumorit või rahulikku suhtlusstiili, et vähendada kliendi ärevust ja pinget (S2–S4). Samuti rõhutati vajadust selgitada kliendile kohe alguses teenuse olemust ja vabatahtlikkust, et vähendada väärarusaamu kohustuslikkusest või karistusekartusest (S1).

Küsites teenuse saajate võimu kasutuse kohta, nõustusid kõik intervjuueeritud sotsiaaltöötajad, et kliendid võivad erinevates olukordades omalt poolt võimu kasutada. Enamasti väljendus see võim vastupanus, manipuleerimises, koostööst keeldumises, info varjamises või ametnike mõjutamises kaebuste ja süüdistuste kaudu. S6 tõi välja vastupanu, kus klient keeldub koostööst ning tuleb sekkuda koos politseiga. S3 kirjeldas juhtumit, kus klient esitas alusetu kaebuse meediasse ning temaga võttis ühendust teleajakirjanik, et uurida antud süüdistuse kohta. Ka S4 viitas olukorrale, kus teenuse saajad võivad sotsiaalmeedia või ametlike kaebuste kaudu näidata oma võimu ning tunneb, et sellega võib ohus olla ka tema töökoht: „See võib viia selleni, et ma kaotan oma töö, isegi kui ma ei ole midagi ebaetulist teinud“. S2, S3 ja S5 tõi välja vaenulikku suhtumist, mis ulatus ähvardusteni ja isiklike solvanguteni. Sellistes olukordades rõhutasid töötajad vajadust jääda rahulikuks ja professionaalseks. Oluliseks peeti suhtluse dokumenteerimist, tugineda seadustele ning kaasata kolleegid ja juhtkond. S4 sõnul on ta reageerinud sellistele tegevustele ettevaatlikult, kasutanud edaspidi ametlikku keelt ja ajanud seadustel näpuga järge: „Muutun ma hästi ametlikuks ja kasutan kantseliiti, see aitab ennast kaitsta“ (S4). Mitmed vastajad tõi välja, et kolleegide ja juhtkonna tugi on vaimse heaolu ja enesekindluse säilitamisel oluline.

Kui küsida sotsiaaltöötajatelt endilt, mida tuleks muuta, et kliendid ei tunneks end sotsiaaltöötajaga suheldes võimetuna oma elu üle otsustama ning et positsioonid oleksid võrdsemad, toodi välja peamiselt teavitustöö, suhtlemise stiil, hoiakud ning süsteemne ennetustöö. S1, S4 ja S5 rõhutasid, et üldsuse teadlikkust sotsiaaltöö sisust ja eesmärkidest tuleks tõsta. S1 tõi esile, et sotsiaaltöötaja maine meedias on sageli ebaõiglane ning loob kliendile tunde, et spetsialist tuleb karistama, mitte aitama. Tema arvates on vaja rohkem selgitust, mida sotsiaaltöötaja tegelikult teeb, ja kuidas protsessid toimivad: „See ei käi kõik nipsust“ (S1). Samamoodi ütles S4, et vajatakse rohkem avalikku ja riiklikku mainekujundust, et murda kuvandit sotsiaaltöötajast kui last ära

viivast või karistavast ametnikust. S5 leidis samuti, et teavitustöö ja selgitamine, eriti on võtmetähtsusega, et suurendada nende usaldust ja osalust. S2, S6 ja S3 rõhutasid, et võrdsust kliendi ja töötaja vahel loob eelkõige sotsiaaltöötaja enda hoiak ja suhtlemisviis. S2 sõnul tuleb kliendiga suhelda tema tasandil, vältides üleolevat suhtumist või keerulist keelekasutust. Tema hinnangul on meeskonnatöö vorm, kus klient on kaasatud juba arutelude algusest peale, oluliseks tasakaalu loovaks teguriks. S3 jagas sarnast vaadet, tuues esile, et lõppkokkuvõttes kujundab suhted ja tasakaalu suuresti sotsiaaltöötaja isiksus. Ta tõdes: „Sa ei saa päris teistele töötajale ka ette ütelda, kuidas ta peaks oma kliendiga käituma. See on ikkagi, noh, inimeses kinni“ (S3). S3 tõi muus kontekstis välja, et keeruline ametlik keelekasutus võib võõrandada kliendi abiprotsessist: „Küll ma nüüd olen tähtis ametnik ja ütlen ikka inimesele nii, et mitte midagi aru ei saa. Sellel ei ole mingit mõtet.“ (S3). See tsitaat peegeldab selgelt, kuidas võim väljendub ka keeles, ning kuidas keeruline keelekasutus võib kliendi hoopis eemale tõrjuda.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et võimu kasutamine mõjutab sotsiaaltöötajate ja teenuse saaja suhet.

2.3.3. Sotsiaaltöötajate otsustusvabadus ja tegutsemisruum seadusandlikes ja administratiivsetes raamides

Intervjueeritud sotsiaaltöötajad tõid välja, et kuigi kaalutusõigust esineb, piiravad seda seadused, ressursid ja teenuste kättesaadavus. Samuti tõdeti, et teenuse saaja valmisolek ning õigused piiravad spetsialisti võimalusi teha parimaks peetavaid valikuid. S1 selgitas, et näiteks teenuse lõpetamine, isegi kui klient korduvalt koostööst keeldub, on keeruline, kuna protsess on rangelt reguleeritud. Ta tõi esile ka olukorra, kus inimene ei tule keskkonnas toime, kuid süsteemist eemaldamine pole võimalik: „Siis me olemegi keerulises olukorras, teenused ei tööta, aga midagi teha ei saa“ (S1). Sarnase kogemuse tõi esile ka S2, kes rõhutas, et seaduse alusel ei ole võimalik inimesi tahtevastaselt aidata. Eriti problemaatiliseks pidas ta sõltuvuse probleemiga klientide olukorda, kes võivad teenust kasutada, kuid ei soovi muutust. Tema hinnangul muudab see töö mõttetuks, kuna spetsialist ei saa pakkuda tõhusat lahendust, kuigi vajadus on ilmne. S3 tõi näiteks ühe teenuse, mille vajalikkuses ei ole kahtlust, ent vahendite puudusel ei ole võimalik otsust realiseerida: „Minu see kaalutus kaob täitsa“ (S3). Samas rõhutas ta (S3), et kaalutusotsus on alati olemas ning see eeldab vastutust: „Kaalutusotsus on alati olemas

/ .../, see on ka väga suur vastutus, kaalutlemine kui selline on üldse väga-väga suur vastutus. Et noh, mõnikord ju sõltub inimese elu edaspidine käik ju kas siis minu otsusest“. S6 tõi välja suhtluskorra teemad, kus ta tunneb, et tema võimalused tegutseda vastavalt lapse ja teise vanema vajadustele on piiratud, eriti olukordades, kus üks vanem piirab lapse suhtlust teise vanemaga ning sotsiaaltöötajal jäävad selles olukorras nõ „käed lühikeseks“ (S6).

Küsimusele, millal sotsiaaltöötajad tunnevad, et nad saavad teha iseseisvaid otsuseid, vastati üldiselt positiivselt – kõik intervjueeritud sotsiaaltöötajad tunnetasid oma töös märkimisväärset autonoomiat. Samas rõhutati, et iseseisvus ei tähenda täielikku otsustusvabadust, kuna tegevus toimub siiski seaduste, juhiste ja institutsiooniliste kokkulepete piires. S1 tõdes, et kuigi ta saab otsustada iseseisvalt, eelistab ta sageli arutada keerulisemaid olukordi kolleegidega, et jõuda kaalutletud lahendusteni. Tema sõnul on töö raamid ja juhised siiski paigas, eriti koostööprojektide raames, nagu näiteks Sotsiaalkindlustusameti ja Töötukassaga sõlmitud lepingud, kuid need ei sega kliendi aitamist (S1). S2 kirjeldas olukordi, kus iseseisvus sõltub konkreetse teenuse tüübist. Samas märkis ta, et mõnede teenuste puhul piirdub tema roll üksnes avalduse esitamisega ning otsustusõigus jääb mujale (S2). S3 sõnul on suurem osa tööst küll loominguline ja paindlik, kuid teatud valdkonnad, näiteks eestkoste ja kohtumenetlused on tugevalt reguleeritud ja välistavad loomingulise lähenemise. Samas märkis ta, et on töö spetsiifikaga niivõrd harjunud, et ei pane väiksemaid piiranguid enam tähele (S3). S4, S5 ja S6 kirjeldasid oma tööd kui väga iseseisvat.

Sotsiaaltöötajad tõi välja mitmeid olukordi, kus administratiivsed protseduurid takistasid neil pakkuda kliendile vajalikku või kiiret abi. Kõige sagedamini toodi esile aeglased protsessid, liigne dokumentatsioon ja ebapiisav koostöö teiste asutustega. S1 kirjeldas juhtumeid, kus klient ei saa vajalikke toetusi või teenuseid, sest süsteem on aeglane ja killustunud. Näiteks võib üks digiloos puudu jäänud linnuke tähendada kogu taotluse viibimist, mis omakorda mõjutab inimese toimetulekut: „Kui inimesel ei määrata puuet ja töövõimetust, siis ei saa ka sissetulekut“ (S1). S2 ja S6 rõhutasid, et dokumenteerimishõuded võtavad suure osa tööajast, mis võiks kuluda otsesele klienditööle. S3 tõi välja hindamisaktide piirangud, kus vaimse tervise mured ei kajastu piisavalt ja võivad takistada vajalikule teenusele pääsemist (S3). S4, S2 ja S3 tõi esile

mitmeid olukordi, kus teenuse pakkumine venib, sest vajalikud hinnangud, uuringud või otsused jäävad ootele. S4 rõhutas, et sageli ei saa toetavaid meetmeid rakendada enne, kui vajalik dokumentatsioon on olemas. Samuti kurdeti infovahetuse aegluse ja andmekaitse seaduse tõlgendamise üle, mis takistab sujuvat koostööd. S5 ei tunnetanud otseselt administratiivseid piiranguid, kuid rõhutas vajadust dokumenteerimise selguse ja järjepidevuse nimel. Tema sõnul on oluline, et kõik kokkulepped ja tegevused oleksid kirjalikult fikseeritud, et vältida segadust ja unustamist (S5).

Lisaks eelnevale rõhutasid sotsiaaltöötajad, et ka ette määratud teenuste mahud ja institutsionaalsed piirangud vähendavad võimalusi kohandada otsuseid vastavalt kliendi tegelikele vajadustele. S2 tõi esile, et mitmed vajalikud teenused on piiratud mahuliselt, mistõttu mõju kliendi elule jääb sageli ebapiisavaks: „Need liiga väiksed mahud, minu meelest, pigem on see juba raha raiskamine, sest sellest ei ole tegelikult kasu“ (S2). Sarnaselt tõi S4 ja S6 esile, et mitmeid vajalikke teenuseid, näiteks pereteraapia, vaimse tervise tugiteenused või lapsevanemate koolitusi kas ei ole või on need tasulised ja kättesaamatud: „Imelised aastad lõppevad ära ja siis ei ole midagi, siis on tükk tühja maad, aga Gordoni perekool on tasuline“ (S4).

Ressursipuudus ilmnis ka personalis ja ajas. S1 ja S2 viitasid mõlemad, et spetsialiste koondatakse ja töökoormus kasvab, mis omakorda vähendab klientidega tegelemiseks jäävat aega (S1, S2). S2 rõhutas, et kuigi plaanid tehakse valmis, ei jätku teistel ametiasutustel aega nende elluviimiseks: „Meil on seda ressursi nii vähe, et mina ju põhimõtteliselt teen küll siin plaani meeskonnaga valmis, annan selle edasi / .../ aga tavaliselt sinna see asi jääb. Sellepärast, et siis ei ole nendel enam aega selle inimesega tegeleda“ (S2). S4 märkis, et töö intensiivsus ja vähene aeg mõjuvad tema tööle pinnapealsena. S3 lisas, et dokumentide ja taustamaterjalide lugemine tuleb sageli teha vabal ajal, kuna tööpäev selleks ei võimalda (S3). Samuti tõi S4 ja S5 esile psühholoogilise toe nappuse, spetsialiste kas ei ole piisavalt või pole nad asutusepõhiselt kättesaadavad.

Sarnasele probleemistikule viitasid sotsiaaltöötajad ka vastates küsimusele, kas nende otsused on sageli seadusest või institutsioonide poolt ette määratud. Siin tõusid esile teenuste territoriaalsed ja mahulised piirangud. Näiteks toob S2 välja, et ei saa inimest sobivale teenusele suunata, kuigi vastav vajadus oleks olemas, kuna teenus on küll

olemas, aga asub teises maakonnas. S3 tõi välja formaalsed aruandlusnõuded, mida tuleb täita sõltumata nende sisulisest kasust. S3 ja S4 leidsid, et seadust saab sageli paindlikult tõlgendada või leida loovaid lahendusi ka keerukamates olukordades (S3, S4). S4 rõhutas, et kuigi reegleid on, ei ole need tema hinnangul takistavad.

Intervjuudes toodi välja ka juhtumeid, kus spetsialisti professionaalset hinnangut ei ole otsustusprotsessides piisavalt arvesse võetud. Näiteks tõi S1 esile olukorrad, kus sotsiaaltöötaja koostatud hinnang ei kattu teiste ekspertide, näiteks Sotsiaalkindlustusameti või kohtu määratud spetsialisti arvamusega, mistõttu lõplik otsus ei pruugi põhineda tema hinnangul (S1). Sarnase kogemuse tõi esile ka S2, kelle sõnul ei ole mitte niivõrd tema professionaalset hinnangut vaidlustatud, kui võrd teatud juhtudel ei võimalda omavalitsuse piiratud ressursid spetsialisti soovitatud teenuste pakkumist. Sellest tulenevalt ei ole hinnangu järgimine tihtipeale realistlik (S2). Samuti tõi ta välja probleemi andmevahetuse piirangutes, kus osapooled ei saa piisavat infot ning otsused võivad jääda ebapiisavatele andmetele toetuma: „Olen ikkagi proovinud erinevad instantsid nagu koostööle saada, et tuleks ikka seda infot, / .../, et ega minul nüüd ei ole vaja mingi Maali kohta maalt saada infot, et seda saunas rääkima minna, vaid mul on puhtalt tööalaselt“ (S2). S3 tunnistas, et ei ole kogenud oma hinnangu eiramist, kuid rõhutas, et otsuse esitlemisel tuleb see alati põhjalikult põhjendada ja analüüsida: „Sa pead ka suutma ära seletada, see peab ikka mõtestatud kõik olema ja arvestatud ja analüüsitud“ (S3). S4 koges mitmel korral, et tema hinnangut ei ole arvesse võetud. S6 tõi välja, et tema hinnanguga arvestatakse üldiselt, kuid on kogenud erimeelsusi toimuvatel ümarlaudadel, kus on tundnud teenuse kasutaja „vaenulikke“ hoiakuid (S6).

Intervjuudest võib järeldada, et sotsiaaltöötajad tajuvad oma töös küll teatavat autonoomiat, kuid otsustusvabadus on oluliselt piiratud struktuursete tegurite, seaduste ja ressursside kättesaadavuse tõttu. Nende professionaalse hinnangu mõju jääb mitmel juhul süsteemsete piirangute varju, mis vähendab võimalust pakkuda abi viisil, mis vastaks nende hinnangul kliendi tegelikele vajadustele.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Uuringu tulemused näitasid, et sotsiaaltöötajad mõtestavad võimu eelkõige kui õigust ja võimalust mõjutada või suunata teise inimese käitumist ning teha tema üle otsuseid. Võim

seostati enamasti tulenevalt ametipositsioonist, mitte igapäevastes suhetes avalduva nähtusena. Foucault' (viidatud Munobwa *et al.*, 2023, lk 205 vahendusel) käsitluses ei ole võim omatav asi, vaid nähtus, mis ilmneb suhetes ja igapäevases tegevuses ning on pidevas liikumises. See võib viidata sellele, et kuigi võimu praktiseeritakse pidevalt, ei pruugi selle olemus olla sotsiaaltöötajatele täielikult teadvustatud.

Intervjuudest selgus, et võimu mõistet ei olnud sotsiaaltöötajate õpingutes käsitletud eraldiseisva teemana. Küll aga seostati võimu õpinguid kaudselt eetiliste ja väärtuspõhiste aspektidega. Mitmed vastajad tõdesid intervjuu käigus, et alles küsimustele vastates said nad teadlikumaks sellest, et paljud nende igapäevased tööpraktikad on seotud võimu rakendamisega. Fonseka ja Béres (2024, lk 1350) rõhutavad, et võim on sotsiaaltöös juurdunud igapäevapraktikatesse. Sellest tulenevalt on oluline, et spetsialistid mõistaksid, mida mõeldakse võimu all ja kuidas võim praktikat mõjutab, kuid tihtipeale puudub sotsiaaltöötajatel võimalused õpingute käigus analüüsida võimu olemust (Karim, 2023, lk 1063). Vastutustundlik võimu kasutamine võib oluliselt parandada terapeutilist protsessi ja tulemusi (Fonseka & Béres, 2024, lk 1350).

Vastajad tõid esile, et nende professionaalset käitumist kujundavad eelkõige seadusandlikud nõuded, ametijuhendid, töökorralduslikud raamid ja eetika juhised. Selline raamistik määrab, millises ulatuses saab spetsialist iseseisvalt tegutseda ning millal tuleb toetuda suunistele. See kinnitab Foucault' käsitlust, mille kohaselt võim toimib läbi struktuuride ning inimesed täidavad selles süsteemis vahendaja rolli (Foucault, 2002, viidatud Avelino, 2021, lk 432 vahendusel). Nii muutub sotsiaaltöötaja vahendajaks, kelle kaudu süsteemne võim toimib. Sotsiaaltöötaja tegutseb osana süsteemist, mille ootused ja piirangud kujundavad tema professionaalset käitumist. Vastajad pidasid väga oluliseks teenuse saaja tahet, kuid märkisid ka, et seda tuleb tasakaalustada tegelike vajaduste ja kohustustega. See seostub tähelepanekuga, et sotsiaaltöötaja peab oma tegevuses arvestama mitme osapoole huvide ja ootustega (International Association of Schools of Social Work, 2018, lk 8)

Uuringus osalenud sotsiaaltöötajate vastustest ilmnis, et kogemused seoses oma töö mõjuga kliendi käitumisele olid erinevad. Mitmed töötajad tõid esile, et nad näevad kliendi käitumises muutust väga harva, isegi siis, kui nad jagavad soovitusi või suunavad teenustele. Samas oli ka neid, kes tunnetasid, et nende sekkumistel on reaalne mõju

kliendi valikutele ja otsustele. Dahli (1957, lk 204) käsitluse kohaselt ei realiseeru võimusuhe ilma käitumise muutuseta, mis tähendab, et tihtipeale ei pruugi sotsiaaltöötajate tegevusel olla reaalselt mõju. Seega juhtudel, kus sotsiaaltöötaja ei tähelda oma tegevuse tulemusel inimese käitumises muutust, ei saa seda suhet pidada Dahli mõistes realiseerunud võimusuhteks. Mis võib tähendada, et sageli puudub sotsiaaltöötajal võim muuta inimese käitumist ühiskonna ootustele vastavaks.

Mitendorf (2024, lk 28) rõhutab, et sotsiaaltöötajad peavad oma töös pidevalt tasakaalustama inimese enesemääramise õiguse ja kohustuse pakkuda vajalikku tuge ning kaitset. Sotsiaaltöötajate vastustest võis järeldada, et enesemääramisõigust peeti kõigi vastanute poolt oluliseks väärtuseks ning seda püüti võimalusel igas olukorras säilitada. Sotsiaaltöötajad tõid välja olukordi, kus kliendi abivajaduse korral ei olnud sekkumine võimalik, kuna puudus tema nõusolek. Munobwa jt (2023, lk 204) kohaselt annavad mõned seadused sotsiaaltöötajatele õiguse sekkuda inimese või pere ellu ka ilma nende nõusolekuta. Seda kinnitasid ka sotsiaaltöötajate vastused, kus tõdeti, et mõnel juhul tuleb sekkuda isegi inimese tahtest olenemata, näiteks kui on ohustatud tema enda või teiste turvalisus. Sellistes olukordades kogeti sisemist konflikti, vajadust tehtut põhjendada ning vahel ka süütunnet.

Uuringu tulemused näitasid, et kliendid võivad mitmel moel kasutada oma võimu. Vastajate sõnul väljendub see sageli vastupanu, koostööst keeldumises või kaebuste ja süüdistuste kaudu mõju avaldamises sotsiaaltöötajale. Sotsiaaltöötajad tõid välja, et vastupanu võib ilmneda näiteks agressiivse suhtumise, alusetute kaebuste või avaliku mõjutamise kaudu (nt meedia kaasamine), mis võib omakorda tekitada spetsialistis hirmu ja ebakindlust. Fonseka ja Béresi (2024, lk 1342) väitel võib vastupanu olla kliendi viisi kontrolli saavutamiseks, eriti juhul kui nad tajuvad institutsionaalset võimu liiga tugevalt. Sellistes olukordades rõhutasid vastajad professionaalsuse säilitamist ja seadustele tuginemist, samuti kolleegide ja juhtkonna toe olulisust. Selg (2021, lk 83) rõhutab, et vastupanu ei pruugi olla pelgalt abi tagasilükkamine, vaid osa kokkuleppele saamise protsessist.

Sotsiaaltöötajate võimalusi klienti abistada mõjutavad erinevad sotsiaalpoliitilised tegurid, sealhulgas rahastus, poliitikad ja ressursside jaotamine, mis võivad oluliselt piirata spetsialistide tegutsemisruumi (Fonseka & Béres, 2024, lk 1343). Sotsiaaltöötajad

peavad tihti tasakaalustama oma professionaalseid hinnanguid ja poliitiliste otsuste mõju (Ylvisaker & Rugkåsa, 2022, lk 645). Seda kinnitas ka antud uuring, kus sotsiaaltöötajad tõid esile olukordi, kus nende tööd mõjutab suuresti poliitilised otsused, kus raha ei eraldata piisavalt teenuste pakkumiseks või spetsialistide palkamiseks. Eelarvelised otsused määravad, milliseid teenuseid ja toetusi saab osutada ja milliseid mitte. Sellised süsteemsed piirangud peegeldavad Foucault' (2002, viidatud Avelino, 2021, lk 432) arusaama võimust kui nähtusest, mis toimib läbi institutsionaalsete mehhanismide kaudu ega sõltu otseselt konkreetsetest isikutest. Sellest tulenevalt võib professionaalne autonoomia olla piiratud ning sotsiaaltöötaja täidab struktuursete mehhanismide kaudu seatud ootusi, mitte ei tegutse enda väärtustest ja teadmistest tulenevalt.

Evansi (2020, lk 1) sõnul annab kaalutlusruum spetsialistile võimaluse kohandada sekkumisi vastavalt kliendi vajadustele. Käesolevas uuringus selgus, et kaalutlusotsused ei saa alati realiseeruda, sest teenuseid pole piisavas mahus või rahalise ressursi puuduse tõttu kaob võimalus neid määrata vastavalt inimese vajadusele. See loob vastuolu professionaalse hinnangu ja süsteemsete piirangute vahel. Dahli käsitluses on võimu aluseks erinevad ressursid, võimalused, õigused ja vahendid, mida saab kasutada teise inimese käitumise mõjutamiseks (Dahl, 1957, lk 203). Kuid kui sotsiaaltöötajal ei ole vajalikke ressursse, puudub tal ka võim klienti aidata, kuna ressursid on Dahli käsitluse järgi võimu alus.

Uuringus selgus, et dokumenteerimisvajadus, kooskõlastused ja formaalsed hindamised võivad mõnel juhul takistada kiiret abi pakkumist. See kinnitab väidet, et suurenenud dokumenteerimishõõned võivad vähendada sotsiaaltöötaja autonoomiat (Juujärvi *et al.*, 2020, lk 68). Lisaks tõid vastajad esile, et suur osa ajast kulub oma töö dokumenteerimisele, mis võiks niigi ajalise ressursipuuduse tõttu kasutada pigem klienditöö tegemisele.

Uuringu tulemused näitavad, et sotsiaaltöötaja võimu rakendamine on piiratud ka kliendi õiguste ja koostöövalmidusega. Nii näiteks rõhutasid vastajad, et abi pakkumine ei ole võimalik juhul, kui klient seda ei soovi, isegi kui vajadus teenuse järele on ilmselge. See kinnitab Fonseka ja Béresi (2024, lk 1342) seisukohta, et võim ei liigu sotsiaaltöös ainult ühesuunaliselt ning kliendid võivad rakendada vastupanu ja seeläbi piirata spetsialisti võimalusi abi andmiseks.

Uuringus selgus, et sotsiaaltöötajate hinnangul aitaks võrdsemate suhete kujundamisele kaasa üldsuse teadlikkuse tõstmine sotsiaaltöö võimalustest ja piirangutest, samuti sotsiaaltöötajate enda suhtlusstiil ja hoiakud. Oluliseks peeti eelarvamuste vähendamist meedias ja paremat mainekujundust, et murda kuvandit sotsiaaltöötajast kui kardetavast ametnikust. Samuti rõhutati selget ja lihtsat suhtlust ning vajadust kaasata klient aruteludesse. Leiti, et usaldust ja tasakaalu aitab luua spetsialisti inimlikkus, empaatiline suhtumine ning arusaadav keelekasutus, mis aitab vältida kliendi võõrandumist abiprotsessist. See seondub McGregori jt (2021, lk 10–11) uuringuga, mille kohaselt isegi näiliselt väiksed sõnad ja väljendid võivad kujundada teenusekasutajate enesetaju ning suhtumist sotsiaaltöötajasse. Lavee (2017, lk 1564–1565) lisab, et sotsiaaltöötajate liialt formaalne või autoritaarne suhtlusstiil võib raskendada usaldusliku suhte loomist. Samuti võib sotsiaaltöötaja suhtlemisviis toimida kui võimu avaldumisvorm, mille kaudu kliendid tunnevad end kontrollituna või süüdistatuna.

Vastavalt uuringu tulemustele, teeb töö autor ettepanekud Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioonile:

- kaaluda täiendkoolituste või valikkursuste läbiviimist võimust ja selle kasutusest sotsiaaltöös;
- tõsta teenuse kasutajate ja ühiskonna teadlikkust sotsiaaltöö võimalustest ja ka ametialastest piirangutest, kasutades sotsiaalmeediat ja teisi kanaleid, et murda sotsiaaltööga seotud eelarvamusi.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et uuring täitis eesmärgi ehk saadi teada tegurid, mis mõjutavad sotsiaaltöötajate ametialast käitumist ja tehti ettepanekud Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioonile koolituste läbiviimiseks võimu kasutusest sotsiaaltöös ning sotsiaaltöö maine kujundamiseks. Kõikidele uurimisküsimustele saadi vastused. Esiteks selgus, et sotsiaaltöötajad mõistavad võimu eelkõige ametipositsioonist tuleneva õiguse ja vastutusena suunata, otsustada ja mõjutada kliendi elu puudutavaid küsimusi. Samas rõhutati, et võimu kasutamist raamivad seadused, eetika ja organisatsioonilised juhised. Teiseks näitasid tulemused, et suhetes klientidega püütakse tasakaalustada professionaalset autoriteeti ja kliendi enesemääramisõigust. Kuigi võimu kasutatakse sageli suunamise ja toetamise vormis, toodi välja ka olukordi, kus sekkumine oli vältimatu, näiteks turvalisuse tagamiseks. Samuti ilmnas, et kliendid ei ole võimetud, vaid

võivad vastupanu, manipulatsiooni või info varjamise kaudu oma võimu avaldada. Mis omakorda mõjutab abistavaid suhteid. Kolmandaks selgus, et sotsiaaltöötajate otsustusvabadust piiravad oluliselt seadusandlikud raamid, administratiivsed nõuded ning ressursside nappus. Kaalutusõigus küll eksisteerib, kuid selle rakendamine sõltub kättesaadavatest teenustest, rahast ning teiste ametkondade otsustest. Seetõttu ei saa spetsialistid alati tegutseda vastavalt kliendi individuaalsetele vajadustele, mis tekitab vastuolu nende professionaalse hinnangu ja süsteemsete piirangute vahel.

KOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö keskendus sotsiaaltöötajate võimu kasutuse ja piirangute uurimisele Võru linna sotsiaaltööpraktikas. Teoreetiline osa tugines peamiselt rahvusvahelistele teadusuuringutele, pakkudes laiapõhjalist vaadet võimu kasutamisest sotsiaaltöös.

Sotsiaaltöö on profession, mis toetab inimesi keerulistes olukordades, edendades sotsiaalseid õiglust ja inimõigusi. Sotsiaaltöö praktika hõlmab inimeste abistamist, muutuste toetamist ning lahenduste leidmist keerulistes olukordades. Sotsiaaltöötajatel on oluline roll otsuste langetamisel ja inimeste suunamisel, mis eeldab teadlikku ja vastutustundlikku võimu kasutamist. Võimu võib käsitleda kui mõjutamise võimalust või jõudu, mille kaudu kujundatakse inimeste otsuseid, käitumist, mõtlemist ja võimalusi. Võim võib avalduda igapäevastes suhetes, suhtlemisviisis, normide kehtestamises. See on osa sotsiaalsest suhtlusest ning toimib sageli nähtamatult, olles seotud institutsioonide, rollide ja ootustega.

Võimu kasutamine sotsiaaltöös on tihedalt seotud vastutusega, kuna spetsialistidel tuleb pidevalt otsida tasakaalu abistamise, kontrolli ja inimese enesemääramisõiguse austamise vahel. Võim on sotsiaaltöös mitmetahuline, väljendudes ametlikes otsustes, suhtlusviisis, teadmiste valdamises ja vahendamises, ligipääsus ressurssidele või võimaluses toetada või piirata inimese iseseisvust. Kuna võim on dünaamiline, on ka teenuse saajal võimalik rakendada võimu erinevatel viisidel, näiteks koostööst keeldumise või vastupanu kaudu. Sel viisil kujundab ka klient omalt poolt suhte dünaamikat.

Empiirilises osas kasutati kvalitatiivset uurimismeetodit ning andmed koguti poolstruktureeritud intervjuude abil. Uuringu käigus intervjueriti kuut Võru linnas töötavat sotsiaaltöötajat, kelle vastused pakkusid mitmekülgset vaadet võimu kasutamisele ja selle piirangutele igapäevases praktikas. Tulemused näitasid, et kuigi sotsiaaltöötajad tajuvad endal teatud määral võimu, nähakse seda eelkõige tulenevat ametipositsioonist. Samal ajal jääb võimu olemus suhetes ja igapäevapraktikates sageli

teadvustamata, mis viitab vajadusele seda rohkem analüüsida ning ka koolituste kaudu teadlikkust tõsta.

Intervjuude tulemustest selgus, et sotsiaaltöötajad tegutsevad normatiivses raamistikus, kus nende tegevust reguleerivad seadused, ametijuhendid ja eetilised juhised, mis määravad, millal ja millises ulatuses on neil õigus inimese ellu sekkuda. Kuigi professionaalset autonoomiat hinnatakse, tuleb sageli langetada otsuseid, mis lähtuvad süsteemsetest piirangutest. Piirangutena toodi ka ressursside nappus, teenuste puudus ja dokumenteerimishõuded, mis takistavad otsuste kiiret ja individuaalset rakendamist. Spetsialistidel on oluline roll kliendi suunamises ja abistamises, mistõttu tuleb võimu rakendada vastutustundlikult ja läbimõeldult. Suhtes teenuse saajatega püütakse säilitada koostöö, austus ja enesemääramise õigus, kuid praktikas tuleb ette olukordi, kus spetsialistid peavad tegutsema ka inimese tahte vastaselt, et tagada tema või teiste turvalisus.

Uuringus sai kinnitust, et võim ei ole sotsiaaltöös ühepoolne ja ka teenuse saajad kasutavad oma võimu erinevatel viisidel. See kinnitab, et võim liigub sotsiaaltöös mitme suunaliselt ning vastupanu võib olla oluline signaal teenuse saaja vajadustest ja tajutud ebaõiglusest. Seetõttu peab spetsialist olema teadlik oma rollist võimusuhte vahendajana ning suutma tegutseda eetiliselt ja läbimõeldult ka keerulistes olukordades. Sotsiaaltöötajad rõhutasid, et olukordade lahendamiseks on vaja professionaalset lähenemist, kolleegide ja juhtkonna tuge ning selget kommunikatsiooni. Sotsiaaltöötajad tajusid, et võrdsemate suhete kujunemist toetab ühiskonna teadlikkuse suurendamine sotsiaaltöö võimalustest ja piirangutest ning nende endi suhtlusstiil ja hoiakud.

Käesolev uurimistöö käsitles sotsiaaltöötajate võimu kasutamist ja piiranguid Võru linna kontekstis. Et mõista, kuidas sarnased tegurid mõjutavad sotsiaaltöö praktikat laiemalt, oleks edasistes uuringutes vajalik analüüsida olukorda teistes Eesti piirkondades. Selline lähenemine võimaldaks sotsiaaltöö praktika arendamist terviklikul tasandil. Lisaks oleks väärtuslik uurida teenuse saajate kogemusi ja tajusid seoses sotsiaaltöötajate võimuga.

VIIDATUD ALLIKAD

- Avelino, F. (2021). Theories of power and social change. Power contestations and their implications for research on social change and innovation. *Journal of Political Power*, 14(3), 425–448. <https://doi.org/10.1080/2158379X.2021.1875307>
- Askarzai, W., & Unhelkar, B. (2017). Research Methodologies: An Extensive Overview. *International Journal of Science and Research Methodology*, 6(4), 21–42. <http://ijsrm.humanjournals.com/research-methodologies-an-extensive-overview/>
- Bakarr Bah, A. (2011). State Decay and Civil War: A Discourse on Power in Sierra Leone. *Critical Sociology*, 37(2), 199–216. <https://doi.org/10.1177/0896920510379438>
- Dahl, R. A. (1957). The concept of power. *Behavioral Science*, 2(3), 201–215. <https://doi.org/10.1002/bs.3830020303>
- Eesti Linnade ja Valdade Liit. (2025, 24. jaanuar). *Elanike arv kohalike omavalitsuste kaupa*. <https://www.elvl.ee/elanike-arv>
- Evans, T. (2020). Creativity: Re-thinking professional discretion. *Social Work & Society*, 18(1), 1–9. <https://ejournals.bib.uni-wuppertal.de/index.php/sws/article/view/644>
- Ferguson, H. (2018). How social workers reflect in action and when and why they don't: the possibilities and limits to reflective practice in social work. *Social Work Education*, 37(4), 415–427. <https://doi.org/10.1080/02615479.2017.1413083>
- Ferguson, H., Disney, T., Warwick, L., Leigh, J., Cooner, T. S., & Beddoe, L. (2021). Hostile relationships in social work practice: anxiety, hate and conflict in long-term work with involuntary service users. *Journal of Social Work Practice*, 35(1), 19–37. <https://doi.org/10.1080/02650533.2020.1834371>
- Fonseka, T. M., & Béres, L. (2024). Professional power in social work education and practice: a process of critical reflection and learning. *Social Work Education*, 43(5), 1336–1353. <https://doi.org/10.1080/02615479.2023.2181329>

- Garrow, E. E., & Hasenfeld, Y. (2016). When Professional Power Fails: A Power Relations Perspective. *Social Service Review*, 90(3), 371–402. <https://doi.org/10.1086/688620>
- Gill, P., Stewart, K., Treasure, E., & Chadwick, B. (2008). Methods of data collection in qualitative research: interviews and focus groups. *British Dental Journal*, 204(6), 291–295. <https://doi.org/10.1038/bdj.2008.192>
- Grell, P., Blom, B., & Ahmadi, N. (2020). Conditions for helping relations in specialized personal social services – a client perspective on the influence of organizational structure. *Nordic Social Work Research*, 10(4), 356–368. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2019.1596148>
- Hodgson, G. M. (2006). What are institutions? *Journal of Economic Issues*, 40(1), 1–25. <https://www.jstor.org/stable/4228221>
- International Association of Schools of Social Work. (2018). *Global social work statement of ethical principles*. <https://www.iassw-aiets.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles>
- International Federation of Social Workers. (2014). *Global Definition of Social Work*. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- Juujärvi, S., Kallunki, E., & Luostari, H. (2020). Ethical Decision-Making of Social Welfare Workers in the Transition of Services: The Ethics of Care and Justice Perspectives. *Ethics and Social Welfare*, 14(1), 65–83. <https://doi.org/10.1080/17496535.2019.1710546>
- Karim, S. (2023). Power-informed practice in social work. *Journal of Social Work*, 23(6), 1062–1079. <https://doi.org/10.1177/14680173231180307>
- Krumer-Nevo, M. (2016). Poverty-aware social work: A paradigm for social work practice with people in poverty. *The British Journal of Social Work*, 46(6), 1793–1808. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv118>
- Käärik, H. (2014). *Klassikaline ja nüüdisaegne sotsioloogiline teooria. Valik autoreid*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Lavee, E. (2017). Low-income women’s encounters with social services: Negotiation over power, knowledge, and respectability. *The British Journal of Social Work*, 47(5), 1554–1571. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw131>

- Lune, H., & Berg, B. L. (2017). *Qualitative research methods for the social sciences*. (9th ed., Global Edition). Pearson Education Limited.
- Lõuna-Eesti Erihooldusteenuste Keskus. (s. a.). *Kontakt*. Loetud 9. märts 2025, aadressil <https://ehtk.ee/keskusest/kontakt>
- Lõuna-Eesti haigla. (s. a.). *Meditiiniline tugiteenus*. Loetud 9. märts 2025, aadressil <https://www.leh.ee/kontakt/tootajad/meditsiiniline-tugiteenistus>
- Matarese, M. T., & van Nijnatten, C. (2015). Making a Case for Client Insistence in Social Work Interaction. *Discourse Processes*, 52(8), 670–688. <https://doi.org/10.1080/0163853X.2014.979974>
- McComb, L. (2020). Ethical Dilemmas in Power and Authority: A Social Work Student Confronts Her Own Power. *Ethics and Social Welfare*, 14(4), 425–431. <https://doi.org/10.1080/17496535.2020.1839183>
- McGregor, C., Devaney, C., & Moran, L. (2021). A Critical Overview of the Significance of Power and Power Relations in Practice with Children in Foster Care: Evidence from an Irish Study. *Child Care in Practice*, 27(1), 4–18. <https://doi.org/10.1080/13575279.2018.1555135>
- Mishra, P. J., & Bandela, A. P. (2015). Social Work: A Comprehensive Helping Profession. *International Journal of Arts Humanities and Management Studies*, 1(2), 12–18. <http://ijahms.com/upcomingissue/03.02.2015.pdf>
- Mitendorf, A. (2024). Sotsiaaltöötaja üks ülesanne on edendada igäihe enesemääramisõigust. *Sotsiaaltöö*, (1), 25–32. <https://tai.ee/et/sotsiaaltoo/sotsiaaltootaja-uks-ulesanne-edendada-igauhe-enesemaaramisoigust>
- Munobwa, J. S., Ahmadi, F., & Öberg, F. (2023). Creeping under the skin: manifestations of client violence towards social workers in Swedish individual and family services. *Nordic Social Work Research*, 13(2), 202–216. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2021.1927807>
- Neuman, W. L. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches* (7th ed.). Pearson Education Limited.
- Nykänen, H., Asunta, L., & Mikkola, L. (2022). Discursive Strategies to Negotiate Power Relations in Disability Services Client Juries. *Health Communication*, 37(4), 457–466. <https://doi.org/10.1080/10410236.2020.1851455>

- Olev, A., & Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic Journal of Modern Computing*, 10(3), 409–421. <https://doi.org/10.22364/bjmc.2022.10.3.14>
- Rajaleidja. (s. a). *Rajaleidja vörgustik*. Loetud 13. märts 2025 aadressil <https://rajaleidja.ee/>
- Rollins, W. (2020). Social Worker–Client Relationships: Social Worker Perspectives. *Australian Social Work*, 73(4), 395–407. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2019.1669687>
- Saar-Heiman, Y. (2023). Power with and power over: Social workers' reflections on their use of power when talking with parents about child welfare concerns. *Children and Youth Services Review*, 145, Article 106776. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2022.106776>
- SA Innove. (2020). *Juhendmaterjal õpilase toetamiseks koolides*. <https://rajaleidja.ee/wp-content/uploads/2020/02/Juhendmaterjal-%C3%B5pilase-toetamiseks-koolides-07.02.2020.pdf>.
- Selg, M. (2021). Hea sotsiaaltöötaja on hästi hoitud. *Sotsiaaltöö*, (1), 78–87. <https://www.tai.ee/et/sotsiaalto/hea-sotsiaaltootaja-hasti-hoitud>
- Sotsiaalhoolekande seadus. (2015). *Riigi Teataja I*, 30.12.2015, 5; *Riigi Teataja I*, 31.12.2024, 29. <https://www.riigiteataja.ee/akt/SHS>
- Statistikaamet. (2024, 26. aprill). *SK430: Toimetulekutoetust saanud perekondade arv piirkonna/haldusüksuse järgi* [andmebaas]. https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__sotsiaalne-kaitse__sotsiaalabi__toimetulekutoetused/SK430
- Strickland, C. A., & Sharkey, C. N. (2022). Power knowledge in social work: educating social workers to practice racial justice. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 31(3–5), 240–247. <https://doi.org/10.1080/15313204.2022.2070897>
- Svanelöv, E. (2020). An observation study of power practices and participation in group homes for people with intellectual disability. *Disability & Society*, 35(9), 1419–1440. <https://doi.org/10.1080/09687599.2019.1691978>
- Sõmer-Kull, S. (2021). Aeg on rääkida professionaalsusest sotsiaaltöös. *Sotsiaaltöö*, (3), 57–60. <https://www.tai.ee/et/sotsiaalto/aeg-raakida-professionaalsusest-sotsiaaltoos>
- Sæbjørnsen, S. E. N., & Willumsen, E. (2017). Service user participation in interprofessional teams in child welfare in Norway: Vulnerable adolescents'

- perceptions. *Child & Family Social Work*, 22(S1), 43–53.
<https://doi.org/10.1111/cfs.12242>
- Tartu Ülikooli Kliinikum. (2024). *Sotsiaaltöötaja teenus kliinikumis*.
<https://www.kliinikum.ee/patsiendiinfo-andmebaas/sotsiaaltootaja-teenus-kliinikumis/>
- Tarvainen, M., & Kivistö, M. (2023). Clients' and social workers' stories about discretion in social work with persons with disabilities. *Qualitative Social Work*, 23(6), 936–950.
<https://doi.org/10.1177/14733250231214198>
- Taylor, B., & Whittaker, A. (2018). Professional judgement and decision-making in social work. *Journal of Social Work Practice*, 32(2), 105–109.
<https://doi.org/10.1080/02650533.2018.1462780>
- Van Ewijk, H. (2016). Hea sotsiaaltöötaja on tark inimene. J. P. Wilken & H. van Ewijk (toim), *Mõtisklusi sotsiaaltööst* (lk 7–8). Tervise Arengu Instituut.
<https://www.tai.ee/et/motisklusi-sotsiaaltoost-ajakirja-sotsiaalto-artiklite-kogumik>
- Verbruggen, A. (2021). Kõik väärtuslik on haavatav. *Sotsiaaltöö*, (3), 69–73.
<https://tai.ee/et/sotsiaalto/koik-vaartuslik-haavatav>
- Võru linna arengukava 2017–2035. (2017). *Riigi Teataja IV*, 26.09.2017, 3; *Riigi Teataja IV*, 17.09.2024, 17. <https://www.riigiteataja.ee/akt/417092024017>
- Võru Kesklinna Kool. (s. a.). *Õpetajad*. Loetud 13. märts 2025, aadressil <https://vkk.edu.ee/et/opetajad/>
- Võru Kreutzwaldi Kool. (s. a.). *Töötajad*. Loetud 13. märts 2025, aadressil <https://vkrk.edu.ee/tootajad/>
- Võru Linnavalitsus. (s. a.-b). *Sotsiaaltööosakond*. Loetud 13. märts 2025, aadressilt <https://www.voru.ee/et/ametnikud>
- Võru Linnavalitsus. (s. a.-a). *Ajalugu*. Loetud 13. märts 2025, aadressil <https://www.voru.ee/et/ajalugu>
- Walbam, K. M., & Howard, H. (2022). Preparing students for the profession: examining power within social work. *Social Work Education*, 41(6), 1170–1182.
<https://doi.org/10.1080/02615479.2021.1935844>
- Weinberg, M., & Banks, S. (2019). Practising Ethically in Unethical Times: Everyday Resistance in Social Work. *Ethics and Social Welfare*, 13(4), 361–376.
<https://doi.org/10.1080/17496535.2019.1597141>

- Winter, K., & Cree, V. (2016). Social Work Home Visits to Children and Families in the UK: A Foucauldian Perspective. *The British Journal of Social Work*, 46(5), 1175–1190. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv069>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. ADA. <http://hdl.handle.net/10062/36419>
- Ylvisaker, S., & Rugåsa, M. (2022). Dilemmas and conflicting pressures in social work practice. *European Journal of Social Work*, 25(4), 643–654. <https://doi.org/10.1080/13691457.2021.1954884>

Lisa 1. Intervjuu küsimused

Minu nimi on Helin Kärner ja olen Tartu Ülikooli Pärnu kolledži sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse kolmanda kursuse üliõpilane.

Minu lõputöö teema on „Sotsiaaltöötajate võimu kasutus ja piirangud sotsiaaltöö praktikas Võru linna näitel“. Uuring keskendub sellele, kuidas sotsiaaltöötajad oma igapäevatoos võimu tajuvad ja rakendavad, millised piirangud seda mõjutavad ning kuidas see kujundab sotsiaaltöö praktikat.

Mul on hea meel, et olete nõus osalema uuringus ja jagama oma kogemusi ning vaatenurki sotsiaaltöö praktikast. Kinnitan, et kogu intervjuu sisu on konfidentsiaalne ning Teie vastuseid ei seostata Teie nime ega konkreetse asutusega. Uuringu tulemusi esitatakse ainult üldistatud kujul.

Kas enne intervjuu alustamist sooviksite uurimuse kohta midagi küsida?

Uurimisküsimused	Küsimused sotsiaaltöö spetsialistidele	Allikad
Sissejuhatus	Kui kaua olete sotsiaaltöö valdkonnas töötanud?	
Kuidas mõtestavad sotsiaaltöötajad võimu ja selle mõju enda professionaalsele käitumisele?	Palun kirjeldage mida tähendab Teie jaoks võim?	Munobwa <i>et al.</i> , 2023, lk 205
	Millistel viisidel või olukordades avaldub võim Teie töös?	Avelino, 2021, lk 432; Evans, 2020, lk 1–2
	Kes või mis määrab, kuidas Te oma töös käituma peate?	Fonseka & Béres, 2024, lk 1343; International Association of Schools of Social Work, 2018, lk 8
	Kelle arvamust ja tahet peate oma professionaalses käitumises kõige olulisemaks? Miks?	Ylvisaker & Rugkåsa, 2022, lk 645
	Kuidas Teie arvates esineb võimu kuritarvitamist sotsiaaltöös? Millistes olukordades võib see ilmneda? Kes ja kuidas siis reageerima peab?	International Association of Schools of Social Work, 2018, lk 8; Verbruggen, 2021, lk 70
Millisel määral või kuidas olete oma õpingutes analüüsinud ja mõistnud võimu kui nähtuse olemust sotsiaaltöös?	Fonseka & Béres, 2024, lk 1350	

Lisa 1 järg

Kuidas hindavad sotsiaaltöötajad oma suhteid klientidega lähtudes võimu kasutamisest oma töös?	Millised on Teie ametikohast tulenevad õigused sekkuda inimeste ellu? Kuidas neid õigusi oma töös rakendate? Milliseid tundeid see Teis tekitab?	Ferguson <i>et al.</i> , 2021, lk 22; Verbruggen, 2021, lk 70; (Munobwa <i>et al.</i> , 2023, lk 204)
	Kuidas tunnete, et lähtudes Teie ametist on Teil õigus öelda kliendile mida ta tegema peab?	Karim, 2023, lk 1064
	Kui palju olete mõjutanud teenuse kasutajaid käituma vastavalt enda soovile või ühiskondlikele ootustele? Kuidas mõjutamine avaldub?	Svanelöv, 2020, lk 1422–1423
	Kui tihti märkate, et Teie otsused või tegevused on otseselt muutnud kliendi käitumist?	Dahl, 1957, lk 204
	Kui tihti tajute, et Teie tegevus võib seada ohtu teenuse kasutaja enesemääramisõiguse? Kuidas seda väldite?	Mitendorf, 2024, lk 28
	Kuidas tajute oma toe pakkumise erinevust klientidega, keda peate koostööaltiks (näe hea klient), võrreldes kliendiga, keda tajute keerulisemaks/probleemsemaks?	Walbam & Howard, 2022, lk 1173
	Millistes olukordades olete märganud, et kliendid tunnevad end Teie ametipositsiooni tõttu ebamugavalt või tajuvad Teid pigem kontrolliva kui toetava tegurina? Kuidas see mõjutab abistavaid suhteid?	Nykänen <i>et al.</i> , 2022, lk 458
	Millistes olukordades ja viisidel võivad kliendid omalt poolt võimu kasutada? (näiteks keeldudes koostööst, varjates infot, vastupanu vms)? Kuidas Te siis reageerite?	Fonseka & Béres, 2024, lk 1342
Kuidas hindavad sotsiaaltöötajad enda otsustusvabadust ja võimalust pakkuda abi oma klientidele olemasolevas seadusandlikus ja administratiivses struktuuris?	Millistes olukordades olete tundnud, et Teil on liiga vähe kaalutlusõigust kliendipõhiste otsuste tegemisel? Kuidas see Teie tööd mõjutab?	Evans, 2020, lk 1–2
	Millal tunnete, et saate oma töös teha iseseisvaid otsuseid? Millal peate lähtuma kindlatest juhistest?	Weinberg & Banks, 2019, lk 362)
	Kui sageli tunnete, et Teie otsused on seaduste või institutsioonide poolt juba ette määratud ja te ei saa neid vastavalt kliendi vajadustele kohandada?	Avelino, 2021, lk 432
	Millistes olukordades tunnete, et administratiivsed protseduurid takistavad teil pakkuda klientidele parimat võimalikku abi?	Ylvisaker & Rugkåsa, 2022, lk 645

Lisa 1 järg

Kuidas mõjutavad ressursipiirangud Teie tööd? (nt teenuste, rahaliste toetuste, aja puudus jms)	Fonseka & Béres, 2024, lk 1343 Weinberg & Banks, 2019, lk 362
Millistes olukordades olete kogenud, et Teie professionaalset hinnangut ei ole arvestatud või ei ole see olnud lõplikus otsustusprotsessis määrav? Millised tegurid või ametkonnad on neid otsuseid mõjutanud?	Garrow ja Hasenfeldi, 2016, lk 386–389
Millised organisatsioonilised või seadusandlikud piirangud konkreetselt on takistanud Teil oma tööd teha inimesele parima abi pakkumiseks? Milliseid muutusi oleks Teie arvates vaja? Kes neid muutusi teha saab?	Ylvisaker & Rugkåsa, 2022, lk 644–645
Mida Teie arvates tuleks muuta, et inimene ei tunneks end sotsiaaltöötajaga suheldes võimetuna ise oma elu eest otsustama või et kliendi ja sotsiaaltöötaja positsioonid oleks rohkem võrdsed?	Nykänen <i>et al.</i> , 2022, lk 458

SUMMARY

SOCIAL WORKERS' USE AND LIMITATIONS OF POWER IN SOCIAL WORK PRACTICE: A CASE STUDY OF VÕRU CITY

Helin Kärner

Social work is a profession centered on improving human well-being and finding solutions to social problems. Due to their role, social workers are representatives of institutional power, with the right and obligation to assess people's situations, make decisions, and intervene when necessary. In doing so, they must constantly maintain a balance between an individual's right to self-determination and their need for assistance, as excessive intervention may limit a person's autonomy. The use of discretion in social work is important, where power is manifested and social workers can tailor support to the individual's needs. However, this is increasingly limited by various factors, including institutional, political, and administrative constraints, which complicate the ethical and professional actions of specialists.

The research problem of this thesis was the limited discretion and use of power by social workers, which hinders their ability to make decisions in the interest of client well-being and is connected to difficulties in implementing ethically based interventions in social work practice. The aim of this thesis is to identify the power-related factors influencing the professional behavior of social workers in the city of Võru and, based on the research findings, to make recommendations to the Estonian Social Work Association for improving social work practice. To achieve this aim, answers were sought to the following research questions:

- How do social workers conceptualize power and its impact on their professional behavior?
- How do social workers assess their relationships with service users in terms of using

power in their work?

- How do social workers evaluate their decision-making freedom and ability to provide assistance within the existing legislative and administrative structure?

The empirical part used a qualitative research method, and data were collected through semi-structured interviews. Six social workers working in the city of Võru were interviewed, whose responses provided a multifaceted view of the use of power and its limitations in daily practice. Qualitative content analysis was used for data analysis. The results showed that although social workers perceive themselves as having a certain degree of power, it is primarily seen as stemming from their official position. At the same time, the essence of power in relationships and daily practices often remains unacknowledged, indicating the need for greater analysis and increased awareness through training.

The interview results revealed that social workers operate within a framework regulated by laws, job descriptions, and ethical guidelines, which determine when and to what extent they are entitled to intervene in a person's life. Although professional autonomy is valued, decisions often have to be made within systemic constraints. Identified limitations included a lack of resources, absence of services, and documentation requirements, which hinder rapid and individualized decision-making. Specialists play an important role in guiding and assisting the client, therefore power must be exercised responsibly and thoughtfully. In relationships with service users, efforts are made to maintain cooperation, respect, and the right to self-determination, but in practice, situations arise where professionals must act against the individual's will to ensure their or others' safety.

The results confirmed that power relations in social work are multidirectional. Service users also exercise power, for example through resistance or refusal to cooperate, shaping the helping relationship with the social worker. Social workers emphasized the need to be aware of their power and to use it ethically and responsibly. Support from colleagues and management, a professional approach, and clear communication were considered important.

Based on the research, the author proposes that the Estonian Social Work Association consider organizing additional training and elective courses for social workers that

address power and its application in practice. Additionally, the author recommends raising public awareness about the possibilities and limitations of social work, which would help reduce prejudice associated with the field and improve trust-based relationships between professionals and service users.

For future research, the author recommends exploring similar power dynamics in other regions of Estonia, which would allow for a more comprehensive understanding of the factors influencing social work practice. It would also be valuable to include the perspectives of service users in research to gain deeper insight into the use of power and its effects on clients.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Helin Kärner,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Sotsiaaltöötajate võimu kasutus ja piirangud sotsiaaltöö praktikas Võru linna näitel“, mille juhendaja on Liina Käär, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Helin Kärner

19.05.2025